

**Az Áldozatvédelmi Irányelv gyakorlati megvalósulása
párkapcsolati erőszak áldozatainak tapasztalatai alapján
VICATIS kutatási beszámoló: Magyarország**

1. Előszó	2
2. Bevezető	3
2.a. Családon belüli erőszak tényállás és távoltartás	5
2.b. A bűncselekmények áldozataira vonatkozó általános szabályozások és a „különleges bánásmód”	7
3. Adatgyűjtés és módszertan	11
4. Kutatási eredmények	14
4.a. A bírósági eljárásokban való részvétel jellemzői	14
4.b. Tájékoztatás az áldozat jogairól – kiterjedtség (közérthetőség)	19
4.c. Tájékoztatás az áldozat jogairól – eljárás	21
4.d. Jogi tájékoztatás – gyerek(ek)	24
4.e. Jogok és tájékoztatás az eljárások folyamán – további szempontok az áldozatok szemszögéből	24
4.f. Áldozatsegítő szolgáltatások – államilag biztosított	25
4.g. Áldozatsegítő szolgáltatások – magán/civil szervezetek által biztosított	27
4.h. Az áldozatok segítése a szociális és gyermekvédelmi intézményrendszerben – az áldozatok értékelése	28
5. Következtetések és ajánlások	30
5.a. Visszatérő problémák összefoglalása	31
5.b. Ajánlások	33
Bibliográfia	38
Magyar jogszöveg források	40
További kapcsolódó források, kiadványok, szórólapok	40
FÜGGELÉKEK	41
1. Függelék: A büntetőeljárásról szóló 2017. évi xc. törvény főbb rendelkezései a különleges bánásmódot igénylő személyekről	41
2. Függelék: Az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 12/2018. (vi. 12.) IM rendelet szabályai a különleges bánásmód biztosításáról	47
3. Függelék: 1. melléklet a 12/2018. (VI. 12.) IM rendelethez	49

1. Előszó

Ez a beszámoló egy empirikus kutatás eredményeit mutatja be, mely az Áldozatközpontú megközelítés az áldozatsegítő szolgáltatások fejlesztéséért (VICATIS – *Victim-centered Approach to Improving Support Services*) elnevezésű projekt keretében készült.¹

A VICATIS egy nemzetközi projekt, amit az Európai Unió Igazságügyi Programja támogat a JUST-JACC-VICT-AG-2016 pályázati felhívás keretében. Célja a 2012/29/EU európai Irányelv (a továbbiakban: Áldozatvédelmi Irányelv) gyakorlatba ültetésének felmérése és fejlesztése. Az Irányelv célja az alapvető standardok megteremtése a bűncselekmények áldozatainak jogai, támogatása és védelme tekintetében.

A VICATIS projektet a Horvát Jogi Központ (Hrvatski Pravni Centar) szervezet koordinálja, s a következő szervezetek és intézmények vesznek részt benne partnerként: PATENT Egyesület (Magyarország), Egyesület az Erőszakmentes Kommunikációért (DNK, Szlovénia), Béke Intézet (MI, Szlovénia), Jogi Források Központja (CLR, Románia), Horvát Kormányiroda az Emberi és Kisebbségi Jogokért, Horvát Igazságügyi Minisztérium.

A 2012/29/EU Irányelv kapcsán számos uniós szintű tanulmány (ld. pl. EIGE, FRA, CECL és IALS) hangsúlyozza a megfelelő, időben közvetített és személyre szabott, az áldozat szükségleteinek megfelelő információ átadásának fontosságát. A fentiek, valamint a közelmúltban befejezett horvát TEVNAS² projekt tanulmánya is megerősítik, hogy az információhoz való jog nem csak önmagában vett értéként kulcsfontosságú, hanem amiatt is, mert elengedhetetlen az áldozatok igazságügyi illetve büntetőeljárásokban való jogtudatos részvételéhez, és ahhoz, hogy hozzájussanak a számukra szükséges és elérhető szolgáltatásokhoz.

A fent említett tanulmányok többsége az áldozatok jogait jogtudományi vagy intézményi szempontból elemzi, és csak elvétve utal az áldozatok szempontjaira. A VICATIS projekt horvát, romániai és szlovén partnerszervezetei ezt a projektet megelőzően részt vettek az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) „Gyermekek az Igazságszolgáltatásban”³ című projektjében, melynek eredményei rámutattak: a szakemberek és az áldozatok szempontjai a büntetőeljárások tekintetében eltérőek lehetnek, és a kiskorú áldozatok számára az információ hiánya jelenti a legnagyobb problémát. Ezekre a tanulságokra épít a VICATIS projekt áldozatközpontú megközelítése, mely az áldozatok szempontjaira összpontosítva igyekszik felmérni az EU áldozatvédelmi Irányelvének hatását és hatékonyságát, különös tekintettel az információszolgáltatásra, mint az áldozatok támogatásának kulcsfontosságú elemére.

A VICATIS projekt további céljai:

- Elősegíteni a jelenlegi szabály-, eljárás- és intézményrendszer hatékonyságának és bűncselekmények áldozataira gyakorolt hatásának mélyebb megértését, egy áldozatközpontú, empirikus kutatáson keresztül. A kutatás tanulságai később használhatóak a hatékonyabb eszközök kialakítása és a bűncselekmények áldozatainak érdekképviselete során.
- Hozzájárulni a szabályozások, eljárás-rendek és intézményrendszer fejlesztéséhez, amely szükséges az áldozatvédelmi Irányelv konzisztens és hatékony gyakorlatba ültetéséhez. A projekt folyamán kirajzolódó hiányosságok alapján országos és uniós szintű javaslatok kidolgozására és előterjesztésére kerül sor.
- Olyan eszközök létrehozása, fejlesztése, amik segítik az Irányelvben foglaltaknak, az áldozatok tájékoztatáshoz, információhoz való jogának, és a megfelelő támogatáshoz és szolgáltatásokhoz irányítás jogának kielégítését.

A projekt eredményei remélhetőleg közvetlen előnyöket is hoznak majd a bűncselekmények áldozatai számára a résztvevő országokban; hozzájárulnak a résztvevő országok bűncselekmény-áldozatokkal kapcsolatos közpolitikájának, intézményrendszerének és intézményes gyakorlatának fejlődéséhez; továbbá a bűncselekmények áldozatainak védelmét célzó EU-s szintű vezérelvek és szabályozások kialakításának, döntéshozási folyamatoknak is hasznára válnak majd.

¹ Kutatás-koordinátor: Dés Fanni. A kutatásban és a tanulmány elkészítésében közreműködtek még: dr. Spronz Júlia, dr. Pap Enikő, dr. Nógrádi Noá, Mészáros Gréta, Vidák Anna. A tanulmányhoz a grafikákat Neszmélyi Réka készítette.

² Bővebben itt: <http://www.hpc.hr/2016/01/27/ciljana-i-rana-procjena-potreba-i-podrska-zrtvama-kaznenih-djela-targeted-early-victim-needs-assessment-and-support-tevnas/>

³ Bővebben itt: <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-and-justice>

2. Bevezető

Az [EU áldozatvédelmi Irányelvének](#) legtöbb rendelkezése átültetésre került a magyar jogrendszerbe 2015. november elsejéig bezárólag. Ugyanakkor a „nemi alapú erőszak” kifejezés és annak elismerése, hogy a nők speciális szükségletekkel rendelkező áldozatok a jogrendszerben, amelyekre az Irányelv pontos és hatékony előterjesztést tesz,⁴ kimaradtak az Irányelv átültetése során. Ennek eredményeképpen a nők elleni erőszak (NEE), illetve a párkapcsolati erőszak (PKE) áldozatainak a jogrendszerben automatikusan nem jár különleges jogi státusz, szakértői segítség vagy hatékony jogvédelem.

⁴ Ld. az Irányelv preambulumaának 5., 6. 7., 17., 18., és 66. pontját.

Sajnálatos módon ez a vakfolt általánosabban is jellemző a nemzetközi normák magyar jogrendbe ültetésének, illetve hazai alkalmazásának gyakorlatára a nők elleni erőszak és a nők diszkriminációjának felszámolása területén. Például a Magyarország által is aláírt, és országunkra nézve is kötelező ENSZ CEDAW egyezmény (*Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról*)⁵ és számos más nemzetközi előírás alapján a NEE felméréséhez, és hosszabb távon felszámolásához szükséges megfelelő kutatásokat és statisztikai adatgyűjtést is végezni. Ennek ellenére szembetűnő hiányosságok találhatók e téren. A párkapcsolati erőszak nagyságrendjéről nincsenek az állam által biztosított adataink.⁶ Ugyanakkor az EU Alapjogi Ügynökségének (FRA, 2014; Winkler, Zs és Wirth, J., 2014) reprezentatív kutatásán alapuló számításokból tudjuk, hogy 2014-ben Magyarországon több mint 200.000 nő élt bántalmazó párkapcsolatban. Az állami fellépés hatékonyságáról is hiányoznak az adatok: még a legalapvetőbb, nemi alapú erőszakot külön beazonosító bűnügyi statisztikák sem elérhetőek.

A Magyarország által elviekben elfogadott és bevezetett szabályozásoknak megfelelő áldozatsegítő szolgáltatások és a könnyen elérhető információ hiányát jól példázza továbbá az áldozatok számára szállást nyújtó intézmények, védett házak („shelterek”) problémája is. A magyar rendszerben ilyen típusú szolgáltatást a kríziskezelő központok, a titkos menedékház, és a félutas házak nyújtanak. A rendelkezésre álló férőhelyek kapcsán ugyanakkor sajnos becslésekre kell hagyatkoznunk: nincs hivatalosan közzétett információ a férőhelyek számáról, ezek elérhetőségéről, illetve a várólista hosszáról sem.⁷ Az országban fellelhető „védett ház” típusú intézményekben információink szerint mindössze nagyjából 200 férőhely van – amikor az országban több mint 200.000 bántalmazott nő él.⁸ Ez azt jelenti, hogy még a legalapvetőbb infrastruktúra is hiányzik a bántalmazó kapcsolatból kilépő áldozatok segítéséhez; annak a kevés célzott szolgáltatásnak pedig, ami létezik, a működése, szakmai irányvonalai, kapacitása nem átlátható, illetve nincsenek nyilvánosan/könnyen hozzáférhető adatok, információk ezekről. A gyakorlatban az áldozatok véletlenszerűen eljutnak néhány intézményhez vagy hivatalnokhoz, aki ismeri az adott szolgáltatásokat, és informálja is őket ezekről. Valójában azonban szinte nincs olyan hatékonyan működő állami áldozatsegítő szolgáltatás, amihez az áldozatok fordulhatnának. A legtöbb áldozatnak nem jut biztonságos hely az ellátórendszerben.

Az Áldozatvédelmi Irányelv NEE-re vonatkozó részei nagy valószínűséggel egyrészt forrásigényességük miatt nem kerültek gyakorlati átültetésre, másrészt pedig azért, mert a párkapcsolati erőszak (PKE) és a nemi alapú erőszak, mint társadalmi jelenség és terminológia, nem jelenik meg a magyar joggyakorlatban. Az Áldozatvédelmi Irányelv olyan alapvető jogokat

⁵ Az Egyezményt a 1982. évi 10. törvényerejű rendelet hirdette ki Magyarországon.

⁶ A bűnügyi statisztikák hiányosságai közé tartozik, hogy a nyomozóhatósági-ügyészségi eljárásokra részlegesen, illetve csak kérésre hozzáférhetőek az elkövető/sértett viszonylatában a nemek szerint bontott, valamint az elkövető-sértett kapcsolatára vonatkozó adatok; a bíróságra vonatkozóan egyáltalán nincs ilyen adatgyűjtés. Az ismétlődő erőszakos cselekményekről, ahol ugyanazok az elkövetők és a sértettek, szintén nem állnak rendelkezésre adatok. A létező statisztikák nem kapcsolják össze a halállal végződő cselekményeket a korábbi kapcsolati bántalmazással, fenyegetéssel ugyanazon elkövető részéről. Arról sincs felmérés és közzétett adat, hogy az erőszakos bűncselekményt elkövető nők esetében a bűncselekményt milyen arányban előzte meg a sértett részéről hosszabb távon fenntartott nemi alapú erőszak (pl. családon belüli/párkapcsolati erőszak vagy fenyegető zaklatás).

⁷ Természetesen a védett házak címének titkossága indokolt; azonban az intézmények elérhetőségét, a férőhelyek számát, a várólista/várakozási idő hosszát össze lehetne gyűjteni és közzé lehetne tenni a cím elárulása nélkül.

⁸ A kríziskezelő központok, titkos menedékházak, illetve a félutas házak működtetését a 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (51. §), és a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet szabályozza („Rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről”). A fentiek a gyerekvédelemmel keretezik a párkapcsolati és családon belüli erőszak elől menekülők problémáját, a nőket külön nem nevezik meg, csak várandós anyákként/anyákként térnek ki rájuk.

vezet be, minthogy: igény esetén jog a tájékoztatáshoz, ha az elkövető szabadlábra kerül a letartóztatásból vagy büntetővégrehajtási intézményből; jog az (egyszerű és közérthető módon átadott) információhoz; védelem a fenyegetéssel és megtorlással szemben;⁹ jog a másodlagos áldozattá válás¹⁰ elkerüléséhez; jog egy, az áldozat által megbízhatónak ítélt személy kíséretéhez az eljárások során; jog a kihallgatásról való kép- és hangfelvétel készítéséhez (ez kötelező a 14 éven aluli áldozatok esetében); zárt tárgyaláshoz való jog, stb. Magyarországon azonban ezek a jogok, amennyiben léteznek, csak elméleti szinten, papíron léteznek, a gyakorlati érvényesülésükre akkor van valami esély, ha gyerek a bűncselekmény áldozata. Abban az esetben, ha felnőtt nő az áldozat, általában nem érvényesülnek.

2.a. Családon belüli erőszak tényállás és távoltartás

Bár a CSBE jogi szabályozásának területén az elmúlt években, évtizedben volt némi fejlődés, ezek az intézkedések nem tudtak valódi változást hozni a bántalmazott nők életében, mivel az áldozatok védelmére és szükségleteik kielégítésére alig terjednek ki, valamint a gyakorlatban nincsenek betartatva. Alapvető megközelítésbeli probléma, hogy az intézkedések nem egy rendszerszintű, a nemek egyenlőségét és a nemi alapú erőszak megelőzését megcélzó eljárásrend keretében kerültek bevezetésre. A hazai környezetben nincs olyan jogszabály, amely kifejezetten a családon belüli erőszak (CSBE) *áldozatainak* jogaira és speciális helyzetére összpontosítana, kiegészítve az elkövetőkre összpontosító rendelkezéseket. A hozzátartozók közötti erőszak esetén alkalmazott (ideiglenes) megelőző távoltartást külön törvény szabályozza; ennek fókuszában a távoltartás tartalma, a kapcsolódó eljárások és intézményrendszer leírása áll.¹¹ Van ezen felül a Büntető törvénykönyvben (Btk.) egy (csak kevésbé alkalmazott) tényállás, amely a CSBE elkövetésének büntetésére vonatkozik, de az áldozat helyzetére és segítésére a Btk. természetéből adódóan nem.

Az új tényállás bevezetése a társadalmi nyomásgyakorlásnak köszönhető. 2012-ben egy sikeres aláírásgyűjtő kampány arra kötelezte a Parlamentet, hogy tűzze napirendre azt a kérdést, hogy legyen önálló büntetőjogi tényállása a családon belüli erőszaknak. Az új bűncselekmény bevezetését a kormány, illetve a Fidesz frakció eleinte nem támogatta. Az új Büntető Törvénykönyvben (amely 2013. július 1-én lépett hatályba) aztán mégis önálló tényállást kapott a „Kapcsolati erőszak” (Btk. 212/A.). Valószínű, hogy végül azért támogatták mégis az új tényállást, mert az emberek felháborodását akarták enyhíteni, amit egy parlamenti képviselőnek az új bűncselekmény bevezetéséről szóló parlamenti vitán elhangzott hímsoviniszta megjegyzése váltott ki.¹²

⁹ A családon belüli erőszak és a fenyegetéssel és megtorlással szembeni védelem esetében fontos megemlítenünk, hogy az illetékes szervek a gyerekekkel való kapcsolattartásra (láthatásra) vonatkozó eljárások során még bizonyított testi sértés esetén is az apák jogait a gyerek és az áldozat biztonsága elé helyezik, és ezzel valójában fenyegetést és megtorlást idéznek elő a szülői felügyeleti és kapcsolattartási eljárások és a láthatási alkalmak során (bővebben ld. e tanulmány konklúzióit).

¹⁰ A másodlagos áldozattá válás (szekunder viktimizáció) az, amikor a bűncselekmény kapcsán az áldozat további károkat, megaláztatást szenved el a környezete, közössége, intézmények és/vagy hatósági személyek részéről. Ennek Magyarországon jellemző módjaira bővebben kitérünk a tanulmány további részeiben, és ahogy a konklúzióban is hangsúlyozzuk, a szekunder viktimizáció elkerülése komoly ráfordítást igényelne a szakemberképzés területén.

¹¹ 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról.

¹² Varga István Fideszes képviselő a következő kijelentéssel érvelt a Kapcsolati erőszak tényállás bevezetése ellen: „Talán az anyáknak vissza kéne térniük a gyerekevelés mellé, szülni két-három vagy inkább négy-öt gyereket, és akkor lenne értelme annak, hogy jobban megbecsülnék egymást, és fel sem merülhetne a családon belüli erőszak”.

Az új tényállás értelmében, legalábbis elméleti szinten, a CSBE néhány megnyilvánulási formáját külön bűncselekményként ismerik el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, illetve bizonyos bűncselekményeket szigorúbban büntetnek, ha a családon belüli erőszak kontextusában követik el ezeket. Mindemellett a jogszabály szövegezésének számos hiányossága van, és a joggyakorlatban, valamint a bírósági eljárások során csak ritkán alkalmazzák. Ahogy a CEDAW Bizottság (A Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság) is írja 2013-as értékelésében:

„Miközben a Bizottság üdvözli a Részes Állam azon bejelentését, hogy a (pár)kapcsolati erőszakot önálló büntetőjogi tényállásként kívánja kodifikálni a Büntető Törvénykönyvben, továbbra is aggodalmát fejezi ki az erőszak más formáira, így a gazdasági és a lelki erőszakra, valamint a fenyegető zaklatásra vonatkozó speciális szabályok hiánya miatt.¹³ A Bizottság tudomásul veszi a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásra vonatkozó 2009. évi LXXII. törvényt, ugyanakkor aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a távoltartás nem alkalmazható huzamosabb időre¹⁴, illetve olyan partnerek esetében, akik nem házások. A Bizottságot aggodalommal tölti el, hogy nem áll rendelkezésre információ a nők elleni erőszak esetekkel kapcsolatos nyomozások, vádemelések és ítéletek számára vonatkozóan, valamint az is, hogy elégtelenek az erőszak áldozatai számára rendelkezésre álló jogorvoslati mechanizmusok.”
(CEDAW, 2013, para. 20)

A Btk. 212/A. cikke, azaz a [kapcsolati erőszak tényállás](#) egyes erőszak-típusokat (például szexuális erőszak) figyelmen kívül hagy, és nem védi azokat a nőket, akik sosem éltek egy háztartásban a bántalmazó (ex-)partnerükkel, hacsak a kapcsolatból nem született gyermek. Továbbá a párkapcsolati erőszak elsődlegesen nem-fizikai formái (az emberi méltóság megsértése és a gazdasági bántalmazás bizonyos formái, Btk. 212/A. (1) a.) cikke és Btk 212/A. (1) b.) cikke) csak magánindítványra büntethetők. Magánindítványnak kell tekinteni a magánindítvány előterjesztésére jogosult feljelentését és bármely olyan nyilatkozatát, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja. Ha a bűncselekmény magánindítványra üldözendő, csak a jogosult indítványára indítható meg vagy folytatható a büntetőeljárás. Ez a bántalmazónak kiszolgáltatott, az elkövető bosszújától joggal féltő sértettre terheli az eljárás-indítás felelősségét, míg a sértett védelmét áldozat-központú egyéb rendelkezés vagy gyakorlat nem garantálja.

Minden hiányossága ellenére az új tényállás hasznos is lehetne, ha beépülne a joggyakorlatba. Ha a bíróságok az ugyanazon párkapcsolatban előforduló különféle bűncselekményeket és azok beleilleszkedését a PKE mintázatába elismernék és elfogadnák a Btk. 212/A. („Kapcsolati erőszak”) tényállás ernyője alatt, az elkövetők büntetésének mértéke fokozódna. Ez azonban nem jelenik meg a joggyakorlatban. Ehelyett jellemzően külön-külön folynak az ugyanazzal az elkövetővel és sértettel rendelkező egyes eljárások, mintha külön ügyek lennének. Ha és amikor a bíróság összekapcsolja az általa vizsgált különböző jogsértéseket, a cselekmények büntetését – amelyek összeadva komoly szankciót vonnának maguk után – az ügyek egyesítésének gyakorlatával gyakran *lecsökkenti*. A különböző bűncselekmények egyesítésére így a gyakorlatiasság nevében kerül sor, *nem* a Btk. 212/A. jegyében, még akkor sem, ha a bűncselekmény háztartáson belül történt. Tehát, ahelyett, hogy a CSBE sorozatos elkövetői

¹³ Magyarországon létezik a zaklatás tényállása (2012. évi C. törvény – Btk. – 222. §), azonban ritkán veszik komolyan CSBE esetekben. A fenyegető zaklatás („stalking”) pedig bántalmazó partnerek, ex-partnerek és visszaautasított férfiak esetében kifejezetten jellemző. A zaklatás egyébként több olyan módszert is lefed, amit a zaklatás tényállás nem sorol fel. A szexuális zaklatásra szintén nincs külön jogszabály Magyarországon, azonban az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV törvény zaklatásra vonatkozó rendelkezése (10. §) kiemeli, hogy szexuális természetű magatartás is tartozhat ide.

¹⁴ Magyarországon a megelőző távoltartás maximális időtartama 60 nap. Ha büntetőeljárás van folyamatban, lehetőség van más típusú, ennél hosszabb tartamú távoltartás elrendelésére is.

minden egyes általuk elkövetett bűncselekményért büntetést kapnának, vagy a kapcsolati erőszak tényállás alatt a többszörös elkövetés kontextusának figyelembevételével szigorúbb büntetésben részesülnének, gyakran éppen hogy enyhébb büntetésben részesülnek. Még ha a Btk. 212/A.-t nem is alkalmaznák ilyenkor, még mindig jobb lenne, ha a bíróság *külön, de egymáshoz kapcsolódó* eljárásokat indítana minden egyes bűncselekmény esetén ahelyett, hogy enyhítené a büntethetőséget abban az esetben, ha ugyanaz az elkövető több bűncselekményt is elkövetett. A PKE tényállás alkalmazása, vagy az eljárások összekapcsolása az áldozatok számára is megkönnyítené az eljárásokban való részvételt, saját helyzetük nyomkövetését.

Összegezve, még akkor is, ha a „Kapcsolati erőszak” egységes szerkezetbe foglalását fontos mérföldkőnek tekinthetjük a magyarországi NEE-szabályozásban, egyelőre nem tudja betölteni a funkcióját, mivel a büntetőeljárások során alig alkalmazzák. Ennek sokszor az az egyik oka, hogy a CSBE ügyekkel kapcsolatba kerülő szakemberek (rendőrök, bírók, igazságügyi szakértők, ügyvédek) NEE-ről való képzettségének szintje alacsony, így a CSBE-t, mint a bűncselekmények kontextusát nem ismerik fel, illetve nem ismerik el annak komolyságát, és az elkövető kizárólagos felelősségét.

2.b. A bűncselekmények áldozataira vonatkozó általános szabályozások és a „különleges bánásmód”

Mint említettük, a magyarországi szabályozásra jellemző, hogy a nők elleni és párkapcsolati erőszak elkövetésére, elkövetőjére vonatkozó rendelkezéseket nem egészítik ki ezen erőszak áldozataira, az ő segítségükre szabott specifikus rendelkezések és megfelelő szolgáltatások. A kizárólag a büntetésre összpontosító, egyoldalú válasz a nők elleni kapcsolati erőszak jelenségére a jelenség kutatói számára régóta ismert stratégiai hiányosság (Buzawa, E. et al. 2012).

Az áldozatok jogainak tekintetében Magyarországon is léteznek azonban általánosabb jellegű rendelkezések, amelyek az Európai Áldozatvédelmi Irányelvhez hasonlóan szabályozzák a bűncselekmények sértettjeinek, *mint áldozatoknak* a jogait. Mivel jelen kutatás (és a projekt, amelynek keretében a kutatás megvalósult) a tájékoztatáshoz, információhoz való jogra összpontosít, elsősorban az ehhez kapcsolódó rendelkezéseket tekintjük most át, valamint kitérünk az áldozati jogokon belül azokra a családon belüli és párkapcsolati erőszak áldozatainak szempontjából kiemelten lényeges elemekre is, amelyekről kutatásunk alanyainak érdemes és szükséges lett volna tájékoztatást kapnia.

Az EU Áldozatvédelmi Irányelv magyar jogba ültetésének a Büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) az egyik fő terepe. A bűncselekmények áldozatai számára a tájékoztatás, információ-biztosítás kötelezettségére jelenleg a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) adja az egyik fő jogi alapot. A törvény 2018. július 1-jén lépett hatályba. Ezt megelőzően az 1998. évi XIX. Be. törvény szabályozta a büntetőeljárásról. E törvényt a 2015. évi CLI. törvény módosította és egészítette ki az Áldozatvédelmi Irányelv átültetése érdekében, megerősítve a rendőrség áldozatsegítő feladatairól szóló 64/2015. (XII. 12.) BM rendelettel. A kutatásban megkérdezett áldozatok eljárásainak idején e jogszabályok voltak érvényben – a legfrissebb, jelenleg is érvényben lévő szabályozások a kutatás lefolytatása után váltak hatályossá. A sértett a Be. mindkét verziója szerint jogosult arra, hogy felvilágosítást kapjon a büntetőeljárásról és kötelezettségeiről.

A 2015-ös módosítással megjelentek a Be.-ben bizonyos, „különleges bánásmódot igénylő sértettek” vonatkozó szabályok is. E szabályok (ha a gyakorlatban is érvényt nyernének) a legígéretesebbek a nők elleni párkapcsolati erőszak áldozatainak jogait és azok érvényesítését

tekintve. A korábbi Be. 2018 júliusáig hatályban volt, így a kutatás szempontjából releváns időszakot fed le, ezért a főbb kapcsolódó rendelkezéseit az alábbiakban felsoroljuk. A Be. szerint a nyomozó hatóságok kötelessége volt az áldozatokat információval ellátni a jogaikról és jogosultságaikról (amelyek egy részét maga a Be. tartalmazza, ld. alább), és az áldozatsegítő szolgáltatásokról.

A releváns elemek szerint a bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak az eljárás során folyamatosan vizsgálnia kellett, hogy a sértett a személyisége és életviszonyaira, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel olyan különleges bánásmódot igénylő személy-e, aki az eljárásban sajátos szükségletekkel rendelkezik (62/C. § (1) bek.). Rögzítette a törvény, hogy a bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak az eljárás során a különleges bánásmódot igénylő sértett lehető legnagyobb kíméletével kell eljárnia. A Be. felsorolta továbbá azokat az intézkedéseket, melyeket az ilyen sértetteknel lehetőség szerint alkalmazni kell (62/C. § (3) bek.). A törvény kimondta, hogy a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény vagy a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény miatt folytatott eljárásban a különleges bánásmódot igénylő sértett tanút csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki, ha ezt a sértett kéri és az eljárás érdekeit nem sérti (86/A. §). A nyomozási bíró a különleges bánásmódot igénylő sértett tanú kihallgatásának kép- vagy hangfelvevővel, illetve egyéb berendezéssel történő rögzítését is elrendelhetette (213. § (49. bek.)). A bíróság zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelhetette el többek között a különleges bánásmódot igénylő sértettnek, valamint annak a tanúnak, akinek sérelmére az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények vagy a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények körébe tartozó vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekményt követtek el (244/A. § (2) bek.). A bíróságon a különleges bánásmódot igénylő sértett tanúként kihallgatása esetén a sértett vagy képviselője is indítványozhatta a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolíttatását (292. § (2) bek.). A bíróság a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről kizárhatta (zárt tárgyalás) többek között az eljárásban részt vevő személyek, így különösen a különleges bánásmódot igénylő sértett, továbbá a tanú védelme érdekében (237. § (3) bek. c)). Továbbá az Irányelvnek köszönhetően a sértettekre vonatkozó általános szabályként írta elő a Be., hogy figyelemmel kell lenni arra is, hogy az eljárások során a sértett és a terhelt szükségtelenül ne találkozzon egymással. Az olyan eljárási cselekményt pedig, amelynél a sértett jelenléte kötelező, lehetőség szerint úgy kellett előkészíteni és végrehajtani, hogy annak megismétlésére indokolatlanul ne kerüljön sor (62/B. §). 2015-ben minden sértettre kiterjesztették továbbá azt a jogot, hogy értesítsék az előzetesen letartóztatott vagy elítélt személy szabadon bocsátásáról vagy szökéséről. A fentiek mind kiemelten hasznos és szükséges eljárás módok lettek volna és lennének a CSBE/PKE áldozatok esetében, a hétköznapi gyakorlatban azonban úgy tűnik, igen ritkán kerültek csak alkalmazásra.

A 2017-ben elfogadott, 2018-tól hatályos új Be. a különleges bánásmódot igénylő személyekre vonatkozóan új és részletes szabályozást vezetett be, részben megtartva, részben kibővítve, pontosítva a korábbi szabályozást. (A tanulmány függeléke tartalmazza a jelenleg hatályban lévő főbb rendelkezéseket.) Itt fontos kiemelni, hogy míg az előző törvény csak a sértettek vonatkozásában szabályozta ezt a státuszt, az új Be.-ben a különleges bánásmód a tanúkra is alkalmazható. (Ennek például jelentősége van akkor, amikor egy bántalmazott nő olyan eljárásban tanúskodik, ahol a gyermeke a sértett és a bántalmazó az elkövető.) Az előző Be.-ben továbbá csak a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett minősült automatikusan különleges bánásmódot igénylő sértettnek, az új Be.-ben külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősülnek a fogyatékos személyek, valamint a nemi élet szabadsága és a nemi

erkölcs elleni bűncselekmények sértettjei is (82. §). A NEE egyéb formái esetében azonban mind a régebbi, mind a jelenlegi szabályozás szerint egyéni értékeléstől függ, hogy jogosult-e valaki a különleges bánásmódot igénylő személy státuszára.

Az áldozatvédelmi Irányelvnek való megfelelést is célozta a 64/2015. (XII.12.) sz. Belügyminiszteri (BM) Rendelet a Rendőrség Áldozatsegítő Feladatairól¹⁵, ami az új Be. hatályba lépéséig, 2018. július 1-ig volt hatályban. A rendelet ismertetése a kutatásban szereplő esetek szempontjából jelentőséggel bír, mivel az azokban szereplő eljárások során alkalmazni kellett (volna). A rendelet előírta a rendőrök számára, hogy mikor és miként kötelesek az áldozatokat tájékoztatni a jogaikról és arról, hogy hogyan és hol kaphatnak segítséget. A rendelet alapján az áldozattal való legelső találkozáson a rendőr feladata volt egy áldozatsegítő szolgálat által összeállított prospektus átnyújtása, amelyből az áldozat értesülhet a jogairól. Emellett a rendőr szóban is köteles volt tájékoztatni a sértettet az áldozatsegítő szolgáltatások igénybevételének lehetőségéről. A rendőrnek egy egyéni értékelést is el kellett végeznie az áldozat állapotáról, egy adatlap segítségével). Az értékelés alapján minősülhetett az áldozat „különleges bánásmódot igénylő sértettnek”. Elvileg a különleges bánásmód alapját képezhette az adatlapon felsorolt lehetőségek szerint többek közt az is, ha a bűncselekmény típusa „hozzátartozók közötti erőszak”, „gyermekbántalmazás, vagy gyermek érdekeit sértő cselekmény”, vagy „nemi élet szabadsága elleni bűncselekmény”. Ezek közül az első kettő tipikusan jellemezné a CSBE/PKE áldozatok helyzetét, az utóbbi pedig a (PKE/CSBE keretén belül, vagy azon kívül elszenvedett) nemi erőszak eseteket. Az adatlap szerint szintén alátámaszthatta a különleges bánásmód jogosultságát, ha a sértett személyes kapcsolatban állt az elkövetővel; ha félt tőle, hogy az elkövető a jövőben is ártani fog neki; és ha a múltban már máskor is ártott neki – amelyek a CSBE esetekben tipikusan mind megvalósulnak. Azonban a felmérés/értékelés rutinszerű használata, és az abból következő különleges bánásmód biztosítása láthatólag – a később kifejtettek szerint – még nem épült be a gyakorlatba.

Az új Be.-vel egyidejűleg, 2018. július 1-jén lépett hatályba a 12/2018. (VI. 12.) IM (igazságügyi miniszteri) rendelet az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról. (A jogszabály releváns részeit a tanulmány függeléke tartalmazza.) A rendelet külön fejezete átfogó módon, a bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság számára is szabályozza a különleges bánásmód biztosítását a büntetőeljárásban, ideértve többek között az egyéni értékelésre és a különleges bánásmód biztosításával kapcsolatos tájékoztatásra vonatkozó rendelkezéseket.¹⁶ A rendelet melléklete tartalmazza a különleges bánásmód biztosításához szükséges adatlapot is, amelynek tartalma eltér az addig a rendőrség számára érvényben lévő verziótól. A különleges bánásmód szükségességének felmérésére és az arra való jogosultság megállapítására szolgáló új adatlap egyrészt részletesebben, másrészt lényegesen bonyolultabban tartalmazza a különleges bánásmód megállapítása érdekében vizsgálandó körülményeket. Míg a korábbi adatlap egyszerűen, jobbra x-eléssel végeztette el az egyéni értékelést, addig a most alkalmazott űrlap mérlegelést igénylő, kifejtő kérdések megválaszolására kötelezi az azt végző jogalkalmazót. Az értékelendő szempontokat három fő kategóriába csoportosítva sorolja fel (az értékelt személy jogai gyakorlását, kötelezettségei teljesítését akadályozó körülmények; az értékelt személy kíméletét alátámasztó körülmények; az értékelt személy védelmének szükségességét megalapozó körülmények).

¹⁵A rendelet szövege: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1500064.bm

¹⁶ A jogszabály az alábbi kérdéseket tartalmazza még: a különleges bánásmódot megalapozó körülmények figyelemmel kísérése; a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések; a különleges bánásmód felülvizsgálata; a különleges bánásmód visszautasítása; különleges bánásmód biztosításával kapcsolatos adatok rögzítése; a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekkel érintett más személyek.

Az áldozatok jogainak érvényesítését szabályozza a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (Ást.). Az Ást. szerint az állam az áldozat számára, szükségleteihez igazodóan az alábbi szolgáltatásokat nyújtja: érdekérvényesítés elősegítése, azonnali pénzügyi segély, áldozati státusz igazolása, tanúgondozás, és védett szálláshely biztosítása (4. §. (1) bekezdés). Az érdekérvényesítés elősegítése keretében az áldozatsegítő szolgálat a törvény szerint az áldozatot hozzásegíti alapvető jogai érvényesítéséhez, az egészségügyi, egészségbiztosítási ellátások és a szociális ellátások, valamint más állami támogatások igénybevételéhez, ennek érdekében különösen tájékoztatást, jogi tanácsot, érzelmi segítséget és egyéb segítséget nyújt a sérelem rendezéséhez (4. §. (2) bekezdés). A tájékoztatás keretében az áldozatot a szükségletei felmérését követően tájékoztatni kell a büntető-, illetve szabálysértési eljárásbeli jogairól és kötelezettségeiről, az elérhető támogatások fajtáiról és az igénylés feltételeiről, az igénybe vehető ellátásokról, juttatásokról, jogérvényesítési lehetőségekről, az áldozatsegítésben részt vevő állami, önkormányzati, civil szervezetek és a vallási közösségek elérhetőségéről, valamint az ismételt áldozattá válás elkerülésének lehetőségeiről (24. § (1) bek.). Ha az áldozatsegítő szolgálat természetes személy áldozattá válásáról szerez tudomást, soron kívül tájékoztatja az ügyfelet arról, hogy támogatás jogosultja lehet és a támogatási kérelmet terjeszthet elő (24. § (2) bek.).¹⁷

Az áldozatsegítő szolgálat a törvény szerint az azt igénylő áldozatnak jogi tanácsot és segítséget ad a sérelem rendezéséhez (26/A. §). Az áldozat szükségleteinek felmérését követően továbbá – egyéni illetve csoportos formában – érzelmi segítséget nyújt az azt igénylő áldozat számára.¹⁸

Az Ást. szerint az áldozatsegítő szolgálatnak gondoskodnia kell arról, hogy az áldozatokkal kapcsolatba kerülő szervek, intézmények, hatóságok az áldozatokat megillető jogokat megismerjék és megfelelően érvényesítsék. Az áldozatsegítő szolgálat az áldozatok számára a legszükségesebb információkat tartalmazó tájékoztatót készít, ezt eljuttatja azon szervekhez, intézményekhez, hatóságokhoz, amelyek kapcsolatba kerülnek az áldozatokkal (41. § (1)-(2) bek.). Az igazságügyi miniszter 2015-ben külön rendeletben szabályozta az áldozatok jogairól szóló tájékoztató tartalmi követelményeit.¹⁹ Bár a rendelet szerint a tájékoztató készülhet az egyes áldozati csoportok számára az életkorukhoz vagy az elszenvedett bűncselekményhez igazodó tartalommal is, nincs tudomásunk róla, hogy kifejezetten a NEE/CSBE/PKE áldozatai, illetve a különleges bánásmódot igénylő sértettek számára elérhető lenne ilyen anyag.

Az utóbbi években az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a polgári ügyekben hozott védelmi intézkedések kölcsönös elismeréséről szóló 606/2013/EU rendelete és az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az európai védelmi határozatról szóló 2011/99/EU Irányelve alapján

¹⁷ A törvény előírja, hogy az áldozatsegítő szolgálat köteles az áldozatot tájékoztatni az igénybe vehető egészségügyi, egészségbiztosítási ellátásokról, egészségügyi szolgáltatásokról; az ellátást nyújtó intézmények címéről, elérhetőségéről; a betegek jogairól és kötelezettségeiről, a betegjogi képviselő szerepéről elérhetőségéről, az egészségügyi közvetítői eljárás tartalmáról, illetve egyéb jogérvényesítési lehetőségekről (25. § (1) bek.). A szolgálat köteles az áldozatot tájékoztatni: szociális ellátások és szolgáltatások, a nyugdíj-biztosítási ellátások, a munkanélküli-ellátások és a foglalkoztatást elősegítő támogatások, a családtámogatási ellátások, a gyermekjóléti alapellátások, a gyermekvédelmi szakellátás és a gyermekvédelmi gondoskodás formáiról, a jogosultság feltételeiről, az igénylés módjáról, valamint az ellátásokat és szolgáltatásokat nyújtó intézmények elérhetőségéről (26. § (1) bek.)

¹⁸ Az érzelmi segítség célja az áldozat lelki egyensúlyi állapotának kialakítása. Kiterjed az elkövetett cselekmény következményeként kialakult feszültség csökkentésére, az érzelmi biztonság megteremtésére, a jelentkező feszültség vagy negatív érzelmek kiadásának, levezetésének biztosítására, a probléma tárgyilagos megfogalmazására, a valóság elfogadtatására, a megoldáshoz vezető lépések közös megkeresésére és az áldozat ezek irányába történő elmozdítására (26/B. (1)-(3) bek.).

¹⁹ 32/2015. (XI. 2.) IM rendelet az áldozatsegítő szolgálat által készített, az áldozatok jogairól szóló tájékoztató részletes tartalmi követelményeiről

a távoltartásra vonatkozó magyar szabályozásban is történtek változások. A tanulmány fókuszában álló CSBE szempontjából fontos megemlíteni, hogy az új, 2017-ben elfogadott Be.-ben a büntetőeljárásban elrendelhető távoltartásra vonatkozó szabályozás az áldozatok számára pozitív irányba változott. Ide tartozik az elrendelhető távoltartás időtartamának meghosszabbítása a korábbi 10-60 napról négy hónapra, illetve a folyamatban lévő eljárás befejezéséhez igazítása.²⁰

A CSBE/PKE és a tájékoztatáshoz való jog kapcsán szintén megemlítendő, hogy a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvény szerint a családvédelmi koordinációért felelős szerv tájékoztatja a bántalmazottat a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható intézkedésekről, az őt megillető jogosultságokról, a család- és gyermekvédelmi szociális intézményrendszerről és szolgáltatásokról, valamint arról, hogy a hozzátartozók közötti erőszak miatt helye van-e büntető- vagy szabálysértési eljárásnak, továbbá a hamis vád következményeiről. A szervnek továbbá tájékoztatnia kellene a bántalmazottat és a bántalmazót a terápiás kezelésekről és más segítségnyújtási, konfliktuskezelő lehetőségekről, és ezek eléréséhez igény szerint segítséget kellene adnia. A bántalmazott kérelmére a családvédelmi koordinációért felelős szervnek gondoskodnia kellene arról, hogy a bántalmazott jogi, egészségügyi, pszichológiai és mentálhigiénés segítséget kapjon (3. §. (3), (5) bek.). A rendőrség családon belüli/hozzátartozók közötti erőszak kezelésével kapcsolatos feladatait a kapcsolódó ORFK normák tartalmazzák. Jelenleg a hozzátartozók közötti erőszak kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról 2/2018. (I. 25.) ORFK utasítás szabályozza a kérdést, mely szerint egyebek mellett az intézkedő rendőr tájékoztatja az érintetteket a rendelkezésükre álló jogérvényesítési lehetőségekről, a segítő és információs szolgáltatásokról, illetve szervezetekről, menedékházak, anyaotthonok igénybevételeinek lehetőségeiről.

Az Isztambuli Egyezmény (*az Európa Tanács egyezménye a nők elleni erőszak és családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról*) további szakszerű és átfogó útmutatást és előírásokat ad a CSBE hatékony szabályozására (különösen az áldozatok jogai és igényei felől megközelítve) és a szükséges szolgáltatások kialakítására, kiegészítve a CEDAW Egyezményt, illetve CEDAW Bizottságnak a nők elleni erőszak témájában született általános ajánlásait, valamint a magyar jogrendbe már elviekben átültetett Áldozatvédelmi Irányelvet. A magyar állam az Isztambuli Egyezményt 2014. március 14-én aláírta, de azóta sem ratifikálta. A kormányzó párt politikusai kijelentették, hogy amíg ők vannak hatalmon, nem is kerül sor a ratifikációra. A kijelentést az egyezményben szereplő „társadalmi nem” (angolul gender) kifejezés téves értelmezésére alapozva indokolták, összekeverve a nők és férfiak társadalmi szerepére/helyzetére vonatkozó fogalmat a nemi identitás kérdésével, és azt állítva, hogy a biológiai nemeket az Egyezmény nemi identitásokra kívánja cserélni. Az Egyezmény ezzel szemben – szakszerű módon – nemi alapú erőszakként (angol kifejezéssel „gender-based violence”-ként) keretezi a NEE-t, és összekapcsolja ennek formáit a nemek közötti társadalmi egyenlőtlenségek és egyenlőtlen nemi szerepek problémájával. Bár az Isztambuli Egyezmény magyarországi gyakorlatba ültetése szó szerint létfontosságú lenne a NEE áldozatai számára, egyelőre az is nagy lépés lenne, ha legalább az Áldozatvédelmi Irányelv lényegi pontjai ténylegesen megvalósulnának Magyarországon.

3. Adatgyűjtés és módszertan

Kutatásunk középpontjában párkapcsolati erőszakban érintett nők büntető/szabálysértési eljárásban szerzett tapasztalatai álltak. Olyan interjúalanyokat kerestünk, akik az Áldozatvédelmi Irányelv hazai jogba való 2015-ös átültetési határideje után indítottak bírósági eljárást. A VICATIS

²⁰ Be., 289-295. §

projekt fókuszát szem előtt tartva a kutatás során különös figyelmet fordítottunk az információ-biztosítással kapcsolatos kérdésekre; arra, hogy az érintettek megkapják-e az információt a jogaikról és a szükségleteikre alapuló szolgáltatásokról. Kérdéseink elsősorban arra irányultak, hogy azok a hatóságok és hivatali személyek, akik kapcsolatba kerülnek CSBE áldozatokkal biztosítanak-e, és ha igen, hogyan biztosítanak információt az áldozatoknak a jogaikról és az elérhető áldozatsegítő szolgáltatásokról. Emellett kíváncsiak voltunk a szolgáltatások hatékonyságára is, az interjúalanyaink tapasztalatai alapján. Az intézmények, amelyekkel az áldozatok az igazságügyi eljárás során kapcsolatba kerül(het)nek, és amelyek a magyar jogrendbe elvileg átültetett Áldozatvédelmi Irányelv alapján kötelesek őket a jogaikról és az elérhető (további) szolgáltatásokról informálni, a következők: rendőrség, bíróság, ügyészség, általános áldozatsegítő szolgáltatások, államilag és nem államilag finanszírozott célzott áldozatsegítő szolgáltatások (az irányelv hivatalos fordítása szerint: segítő szakszolgálatok). Míg az interjúk folyamán igyekeztünk a nemzetközi partnerszervezetekével összevethető eredmények érdekében és a projekt fókuszával megegyező módon az áldozatok tájékoztatáshoz való jogának érvényesülését, az információ-szolgáltatás gyakorlatát a középpontba helyezni, az interjúalanyok narratíváiban hangsúlyosan megjelentek olyan problémák, amelyek túlmutatnak a fent említett fókuszpontokon. Az áldozat-központú megközelítéssel összhangban fontosnak tartjuk, hogy azok a nehézségek, amik az interjúalanyok számára központiak voltak, szerepeljenek e tanulmányban is, még ha a kutatás eredetileg a szűkebb, információ-biztosításra vonatkozó kérdéseket határozta is meg fókusként. Az interjúalanyok beszámolóiból kirajzolódó súlyos problémák komoly hiányosságokra mutatnak rá az Áldozatvédelmi Irányelv magyarországi gyakorlatba ültetését illetően, és megerősítik a PATENT Egyesület korábbi kutatásainak (lásd bibliográfia és további olvasmányok) eredményeit.

Interjúalanyaink a következő kritériumok alapján kerültek kiválasztásra:

1. bírósági eljárásuk 2015 novembere után, tehát az Áldozatvédelmi Irányelv átültetésére adott határidő letelte után indult;
2. sértettként büntető/szabálysértési eljárásban vettek részt nők elleni erőszak kapcsán (tehát nem „csak” valóperes vagy egyéb polgári eljárás során érintkeztek a hatóságokkal);
3. lakóhely szerint szerettük volna, hogyha változatos a mintánk, hiszen a lakcímhez köthető az, hogy melyik területi intézmény/hatóság jár el egy-egy ügyben, így próbáltunk minél több területi szervet lefedni az interjúalanyok keresése során.

Huszonegy strukturált interjút készítettünk. Két interjúalany számára a legmeghatározóbb bírósági eljárás kiskorú veszélyeztetése ügyében folyt — tehát egy gyerek volt a sértett, és az anya tett feljelentést az őt és a gyereket is bántalmazó elkövető ellen. Az interjúkat 2018 májusában készítettük. Interjúalanyaink közül tizenegy fővárosi, tíz pedig vidéki lakhellyel rendelkezik.²¹ Budapesti interjúalanyaink közül kettő ugyanabban a kerületben lakik, míg a többi (kilenc) a főváros különböző kerületeiben. A fővároson kívül élő interjúalanyok közül kilencen az interjúk készítése idején vidéki városokban laktak, és egy interjúalany kistelepülésen élt. Interjúalanyaink kora húszévestől negyvenkilenc évesig terjedt, a legtöbben negyven év körüliek voltak a mintánkban. A mintánkban leggyakrabban előforduló eljárás-típusok és bűncselekmény-kategóriák a következők voltak: könnyű testi sértés, zaklatás és szexuális bűncselekmények.

²¹ Eredetileg húsz interjú készítése volt a célunk: tíz Budapestről, és tíz Magyarországi vidéki területeiről. Azonban az egyik vidéki interjút az utolsó pillanatban (május végén) az interjúalany lemondta, helyette a fővárosban kellett egy interjút készítenünk. Utólag sikerült még egy vidéki lakhelyű interjúalannal interjút beütemeznünk, és úgy döntöttünk, ezt is felvesszük a mintánkba, és a korábbi, budapesti interjút is megtartjuk, így alakult ki a 11-10 arány.

Interjúalanyainkkal a PATENT Egyesületen, a NANE Egyesületen, szakmai kapcsolatokon (pl. szakmai hálóból ismert szociális munkások) és egy Facebook felhíváson keresztül kerültünk kapcsolatba. Elemzésünk során a nőekkel készített interjúkat anonim módon mutatjuk be, az elemzéshez álneveket használunk. A kutatás közzététele során különös figyelmet fordítunk arra, hogy az interjúalanyok ne legyenek felismerhetőek a bemutatott adatok alapján.

Interjúalanyaink többsége több bírósági eljárásban is részt vett, és a legtöbb esetben folyamatban lévő eljárásaik is voltak abban az időszakban, amikor az interjúk elkészültek. Ez egybevág azzal az általánosan megfigyelhető mintázattal, hogy a – jellemzően ismétlődő és ciklikus erőszak-elkövetést magukban foglaló – CSBE ügyek gyakran több évig is elhúzódnak, különösképpen, ha az ügyben gyerekek is érintettek (tipikusan a gyámügyi, gyermekelhelyezési és láthatással kapcsolatos eljárásoknak köszönhetően). Interjúalanyaink számára olykor nehézséget okozott visszaemlékezni, pontosan melyik erőszak-eset vagy eljárás kapcsán szereztek az adott tapasztalatokat bizonyos hatóságokkal vagy áldozatsegítő szolgáltatásokkal. Az információ hiánya könnyedén szerepet játszhatott az összezavarodottságukban; aki nem kap elég tájékoztatást, vagy egyáltalán nem kap tájékoztatást a bírósági eljárásokról, amelyekben részt vesz, könnyen elveszhet a különböző ügyek között. A különböző eljárásokkal kapcsolatos összezavarodottság az intézményi áruulás²² traumájával (Platt, M. et al., 2009; NANE-PATENT, 2018) is összefügghet. Az intézményi áruulás traumája akkor jelenik meg, amikor a traumatizált jogsértett egyén bizalmat fektet a társadalmi intézményekbe (az igazságszolgáltatási, áldozatvédelmi és a szociális ellátórendszerbe), de a joggal elvárt támogatás és igazságszolgáltatás helyett az ügyet és az áldozatot lekicsinylő, elutasító, lenéző, áldozathibáztató hozzáállással és/vagy az intézmények részéről hiteltelenséggel kerül szembe (Wirth, J. 2011). A védelem utolsó bástyájából, a támogatás remélt forrásából való kiábrándulásnak, a kétségbeesésnek és a tehetetlenség érzésének, amelyet a traumatizált egyén (áldozat) ekkor tapasztal, komoly pszichológiai következményei lehetnek. Az intézményi áruulás traumája figyelem- és emlékezet-zavart okozhat, nehezítve az eljárási folyamatok térben és időben való behatárolását (Platt et al., 2009). Ez praktikusán azt jelenti, hogy egyes helyzetek, jelenetek, mondatok, eljárásban következő lépések megmaradnak, de a folyamaton belül az alany inkább más, hasonlóan éles emlékekhez viszonyítva tudja ezeket elhelyezni, nem feltétlenül pontos dátum és eljárás-típus szerint.

A pontos részletek beazonosítása és azok konkrét bírósági eljáráshoz való kapcsolása mellett egy másik kihívás is megjelent az interjúk során. Azok az interjúalanyaink, akiknek van(nak) az elkövetővel közös gyereke(i), az elbeszélésükben kevésbé tudtak összpontosítani azokra a büntető/szabálysértési eljárásokra, amelyekben ők maguk voltak sértettek, és az interjú során gyakran kitértek a gyámügyi, gyermekelhelyezési és láthatással kapcsolatos eljárásokra. Bár az interjúkban nem szerepelt kérdés a felügyeleti jogról, és a kutatók igyekeztek az erőszakkal közvetlenül kapcsolatos büntető/szabálysértési eljárásokról kérdezni, az interjúk alatt a gyerekekkel rendelkező interjúalanyaink gyakran áttértek erre a témára, a múltbéli vagy jelenleg is folyamatban lévő felügyeleti jogi tárgyalásokra. Sok esetben ezt fogalmazták meg a legnagyobb problémának, mert veszélyben érezték a gyermekeik jóllétét, és a gyerekekkel kapcsolatos eljárások voltak a legmegrázóbb és még mindig akut élmények számukra. Ez összhangban van a témát vizsgáló szakirodalom tanulásaival (lásd pl. Hester, 2011), mely szerint a gyermekelhelyezési, felügyeleti és láthatási ügyek kiemelkedően fontosak a CSBE-áldozatok (és természetesen gyerekeik) számára. Ebből kifolyólag egy áldozat-központú megközelítésben elengedhetetlen lenne a CSBE-re adott intézményi és jogi válaszok összekapcsolása a gyámügyi/felügyeleti eljárásokkal.

²² További információ: <http://nokjoga.hu/alapinformaciok/az-intezmenyi-arulas>

4. Kutatási eredmények

4.a. A bírósági eljárásokban való részvétel jellemzői²³

A családon belüli erőszak áldozatai nem élveznek különleges státuszt a hazai jogi környezetben. Nincs olyan szabályozás, ami kifejezetten a CSBE bűncselekmények áldozatainak jogaira és

²³ Kérdezési tematika: feljelentések; az eljárások formája és időtartama; korábbi eljárások/összekapcsolódó eljárások

helyzetére koncentrálnak. A kapcsolati erőszak tényállás, ha felismerésre kerül, az elkövető felé szigorúbb szankciókkal jár; de ahogy fentebb említettük, a tényállásnak vannak hiányosságai, és ritkán kerül alkalmazásra a gyakorlatban. Tehát azoknak a bántalmazott nőknek, akik büntető/szabálysértési eljárásokban vesznek részt, tipikusan más, nem PKE-specifikus tényállások köré szerveződnek az ügyeik.

A Büntető Törvénykönyv tartalmaz külön-külön olyan tényállásokat, amelyek a bántalmazó kapcsolatokban is megjelennek – a fizikai, szexuális, gazdasági és szóbeli bántalmazási módszerekkel összevethetőek –, de egyik tényállás sem bizonyult hasznosnak a PKE-ben jellemző rendszerszintű bántalmazás²⁴ együttes kezelésében. A jogszabályok nyelvezete nemsemleges, így alkalmatlan a PKE-ben jellemzően nem-specifikus kontextus megragadására és érzéketlen a nőnemű áldozatok speciális helyzetére, a büntetőeljárások pedig figyelmen kívül hagyják a PKE idő előrehaladtával egyre fokozódó természetét. Általában a szankció enyhítésére szolgál, hogy a testi sértés még mindig automatikusan könnyűnek minősül, ha az áldozatnak nem tört csontja, még akkor sem, ha a gyógyulás időtartama bőven meghaladja a nyolc napot.

A legtöbb CSBE-ügy vagy magánindítványra üldözendő, vagy pedig nem hivatalból üldözendő bűncselekményként, hanem magánvádas eljárás keretében kerül tárgyalásra. Ezek a bűncselekmények vagy azért minősülnek magánindítványt/magánvádas eljárást igénylő ügyeknek, mert „tárgyi súlyuk nem kiemelkedő” (könnyű testi sértés, rágalmazás), vagy pedig az eset személyes jellege (családi viszonyok), vagy, a szexuális jellegű bűncselekmények esetén az áldozatok „magánszférájának, intimitásának védelme” miatt. A magánindítványt 1 hónapon belül kell előterjeszteni attól számítva, hogy a sértett fél tudomást szerez az elkövető személyéről (ami a PKE esetében azt jelenti, hogy az elkövetéstől számítva, tekintve, hogy az elkövető kiléte ismert).

Mintánkban a könnyű testi sértésekkel, zaklatással és szexuális bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások voltak a leggyakoribbak. Egyetlen eset kapcsán sem merült fel a kapcsolati erőszak tényállás (BTK 212/A.) a bírósági eljárás folyamán, annak ellenére, hogy a jogszabály által előírt „rendszeresség”, a büntetendő cselekmények ismételt elkövetése megvalósult. Több interjúalany is értetlenségét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy több ügyük van folyamatban ugyanazzal az elkövetővel, de a bíróság külön-külön kezeli ezeket az ügyeket. Kiemelték az eljárások elhúzódását, mint problémát: számos 2015-ben kezdődő, és azóta is folyamatban lévő ügyről számoltak be.

A feljelentések alacsony száma is visszatérő problémának mutatkozik. Ez, legalábbis részben, a CSBE áldozatok által tapasztalt negatív rendőri hozzáállásból adódhat. A rendőrök sokszor megpróbálják lebeszélni az áldozatokat a feljelentésről, és nem ritka, hogy az áldozatoknak többször is vissza kell menniük a rendőrségre, vagy órákat kell várniuk arra, hogy feljelentést tehessenek az őket ért bűncselekmény kapcsán. Az interjúk alapján az áldozathibáztatás általános jelenség, ahogy az is, hogy a hatóságok nem fogadják be az áldozatok által benyújtott bizonyítékokat. Annak ellenére, hogy létezik a távoltartás intézménye, valójában nagyon nehéznek tűnik az eljárás ideje alatt szert tenni rá, megint csak az áldozathibáztatás és az esetek relativizálása miatt.²⁵

²⁴ A NEE szakirodalom a bántalmazás különböző módszereiből összeálló párkapcsolati erőszakot együttesen *kényszerítő kontroll*nak nevezi (lásd Stark, 2007, 2009, 2010).

²⁵ A távoltartás jogi intézményét 2006. július 1-én vezették be a magyar jogrendbe, a Büntetőeljárás törvény módosításával. A jogszabály szerint a távoltartást a bíróság csak akkor rendelheti el, ha már megindult az elkövető ellen a büntetőeljárás. A tapasztalatok szerint a bíróság a távoltartást jellemzően csak hónapokkal később rendelte el, ha egyáltalán elrendelte, amely idő alatt az eljárást kezdeményező bántalmazott nő ki volt téve a bántalmazó férfinak. A távoltartás fenti szabályozása tehát a PKE-re való tekintet nélkül, és arra való hivatkozás nélkül került megfogalmazásra és bevezetésre. E hibák orvoslására született “a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról” szóló törvény (2009. évi LXXII. törvény), amely 2009-ben lépett hatályba. Ez a jogszabály

Az interjúkban a nők több, a feljelentés megtételével kapcsolatos problémát is megfogalmaztak. Laurának többször kellett visszamennie a rendőrkapitányságra, hogy meg tudja tenni a feljelentést a férje által elkövetett fizikai bántalmazás miatt. „*Háromszor mentem be a rendőrségre, hogy megtegyem a feljelentést. Először a gyerekekkel mentem, és eleinte nem is akartak fogadni minket.*” Az első rendőrségi látogatás után azt gondolta, hogy sikerült megtennie a feljelentést, mert beszélt egy rendőrrel a kapitányságon, akinek mondta, hogy azért van ott, hogy feljelentést tegyen. Csak később jött rá, hogy a feljelentését nem regisztrálták. Először nem értette, hogy miért nem történik semmilyen lépés az ügyében, majd kiderült, hogy nem indították meg az eljárást.

Amellett, hogy a rendőrök nem teszik meg a szükséges lépéseket, amikor egy bántalmazott nő feljelentés céljából felkeresi őket, előfordul az is, hogy lebeszéli az áldozatot arról, hogy feljelentést tegyen. Hannát például megpróbálták lebeszélteni arról, hogy feljelentse a férjét, aki fizikailag bántalmazta. A feljelentés helyett azt javasolták neki megoldásként, hogy kérjen meg valakit, hogy verje meg a férjét, mivel tisztában voltak azzal, hogy a CSBE esetek általában megterhelő eljárásnak teszik ki az áldozatot, míg az elkövető felé sokszor semmilyen következménnyel nem járnak. „*Személyes megjegyzéseket tettek, minthogy „Valakinek meg kéne vernie”(...). Volt tapasztalatuk, látták, hogy felesleges feljelentést tennem, mert nem lesz következménye.*”

Ha a büntetőügyek kezdeményezésének felelőssége az áldozaté (tehát magánindítványra és nem hivatalból üldözendő, vagy magánvádasok a CSBE-cselekmények), az állam felől automatikus ellen-reakció érkezik, és az intézményi mechanizmusok jellemzően hátráltatják az ügyet (Spronz J., 2009). A CSBE-hoz kapcsolódó bűncselekmények – testi sértés, személyes adatokkal való visszaélés, levéltitok-sértés, rágalmozás, becsületsértés és szexuális bűncselekményeknél – az esetek többségében megkövetelik a magánindítványt, a sértett nyilatkozatát arról, hogy az elkövető megbüntetését kívánja, többsége pedig magánvádas eljárás útján zajlik. Ez egy komoly állásfoglalás a törvényhozók részéről, hogy a CSBE bűncselekményeket magánügyként keretezik, amely ellen az államnak nem felelőssége hivatalból fellépni. A patriarchális társadalmakban²⁶ általános az a szexista értékrend, melynek mentén a NEE ügyeket magánügyként keretezi a társadalom, ahogyan a patriarchátus kontextusában felépült igazságszolgáltatás is. Ez azt sugallja, hogy a párkapcsolatban, házasságban a nők ellen elkövetett bűncselekmények esetén nem feladata az államnak a sértett biztonságának védelme és az igazságszolgáltatás, hanem a CSBE a két ember/család magánügye, nekik kell megoldani a problémát, ezzel láthatatlanná téve a megtörtént erőszakot a társadalom számára (Sally, F. G. 2000).

Továbbá a magánvádas, illetve magánindítványos eljárás önmagában nehezebbé teszi az áldozatoknak, hogy lépéseket tegyenek az elkövetőik ellen: jogosan félhetnek az elkövető

felhatalmazza a rendőrséget, hogy 72 órára ideiglenes megelőző távollatást rendeljen el az elkövető ellen. A törvény szerint a távollatás másik formája a megelőző távollatás, melyet a bíróság rendelhet el, maximum 60 napra. A bírósági eljárásnak kérelemre is helye van; ha pedig a rendőrség ideiglenes megelőző távollatást rendelt el, hivatalból kezdeményezi a megelőző távollatás elrendelése iránti eljárást. Ilyen esetben, ha a bíróság nem rendel el a távollatást, az elkövető visszatérhet az áldozat közelébe (pl. az áldozat lakása közelébe, vagy a közös otthonukba). Az ideiglenes megelőző és megelőző távollatás azonban csak bizonyos kapcsolati típusokra korlátozódik, és a gyakorlatban sokszor haszontalannak bizonyul: nem vonatkozik például házastársnak, illetve élettársnak nem minősülő (volt) intim partnerekre (pl. ex-vőlegényekre); ritkán ítélik meg; időtartama rövidebb a szükségesnél; és a megsértését a gyakorlatban sokszor nem veszik komolyan, nem von következményt maga után.

²⁶A patriarchális társadalom azokat a társadalmi struktúrákat nevezi meg, melyek mentén a férfiak a szimbolikus és materiális társadalmi intézményeken keresztül elnyomják a nőket, megteremtve a férfiak és nők közötti társadalmi egyenlőtlenségeket (hooks, b. 2000).

reakciójától, megtorlástól (Wirth, J. 2011, Spronz, J. 2016), különösképp mivel a távoltartás megszerzése is elég körülményes. A CSBE kontextusában elkövetett bűncselekmények magánvádas/magánindítványos keretezése annak is több teret ad, hogy a hatóságok az adott esetekben a személyes véleményüknek és a NEE-hez való szubjektív hozzáállásuknak megfelelően, akár a feljelentést és hatékony ügymenetet akadályozó módon járjanak el (pl. várassák az áldozatot, áldozathibáztatóan viselkedjenek, vagy panaszkodásnak tekintsék a feljelentési szándékot, és ne regisztrálják a hozzájuk forduló nő feljelentését). A szakemberek a legtöbb esetben, ha nem kapnak célzott képzést a NEE-ről és annak társadalmi kontextusáról, ugyanazon a hímsoviniszta, szexista értékrend mentén gondolkoznak a NEE-ről, mint amit közvetít feljűk a társadalom, ami magában foglalja az áldozathibáztatást, a NEE áldozatainak, élményeinek relativizálását.

A hivatali személyek szubjektív megítélésének és előfeltételezéseinek gyakori előfordulására példa Zsófi esete, aki volt férjével szemben zaklatás miatt kezdeményezett eljárást. Bár volt bizonyítéka a vádja alátámasztására, a nyomozást lezárták azzal az indoklással, hogy a rendszeres zaklatás csak amiatt történt, mert az apa látni szerette volna a gyerekeit.

„Annyi feljelentést tettem zaklatásért. Miután rendeztük a felügyeleti jogot, az apa felbukkant spontán időpontokban, el akarta vinni a gyereket egy nappal korábban. (...) E-mailek ezreivel zaklatott, úgyhogy feljelentést tettem a rendőrségnél, soha... egyik eset sem lett bűncselekményként elismerve. Az ügyészség indoklása a következő volt: „az apa csak a gyereket akarta látni”. ”

Interjúalanyaink tapasztalatai megegyeztek abban, hogy a CSBE ügyeket nehéz bizonyítani a magyar jogrendszerben. Kiemelték: a bírók személyes megítélésén múlik, hogy elfogadják-e a bizonyítékot vagy sem. Ugyanazt a bizonyítékot az egyik bíró elfogadhatja, egy másik elutasíthatja: *„Voltak hangfelvételeim is, de nem fogadták el őket. Megpróbáltam bizonyítékot gyűjteni, de nem számított. Azt mondták, hogy a hangfelvétel olyan rossz minőségű, hogy nem értik. Teljesen érthetőek voltak, én mindent hallottam. Úgyhogy leírtam a hangfelvételek szövegét. Így sem fogadták el. Most másodfokon, a bíró elfogadta.”* Néhány esetben a bizonyíték elveszett az eljárás során: *„Még a bírósági ítélet után, miután 6 hónapra lecsukták, továbbra is bántalmazott, késsel fenyegetett. Azonnal feljelentettem, de lényegtelen volt. Egyáltalán nem érdekelte őket. Megvolt az összes látleletem, de elvesztették. Még a felvételek is elvesztek, amiket leírtam.”*

Az interjúk során kiderült, hogy a rendőrség és a bíróság gyakran semmiféle információt nem ad a távoltartásról, sokszor még akkor sem, ha az áldozatok máshonnan már tudnak a távoltartás intézményéről és külön kérik az elrendelését. Ez annak fényében különösen aggasztó, hogy a távoltartásról szóló 2009-es törvény szerint az (ideiglenes) megelőző távoltartás elrendelésében a rendőrség vagy bizonyos esetekben a bíróság hivatalból, kérelem nélkül is eljárhat, illetve ideiglenes megelőző távoltartás más szervek, intézmények bejelentésére is elrendelhető. A büntetőeljárás törvényben szabályozott távoltartás elrendelését pedig például az ügyész is indítványozhatja.

Kingát folyamatosan zaklatta a volt partnere. Fél évnyi zaklatás és fenyegetés után úgy döntött, feljelentést tesz. Az eljárást 2015 januárjában kezdte, az első bírósági meghallgatás ugyanabban az évben, októberben volt. Jelezte a bírónak, hogy az elkövető a feljelentés után is folytatta a zaklatását, de a hatóságok nem ajánlották fel a távoltartás lehetőségét, egy újabb feljelentés megtételét javasolták. *„Folyamatosan zaklatott, követett. És mikor ezt elmondtam nekik, azt mondták, nem tudnak csinálni semmit, ez egy másik ügy lesz.”* Később, amikor máshonnan tudomást szerzett róla, hogy távoltartást lehet kérni, a bíróság nem adta meg neki, úgy érzi, senki nem nyújtott neki védelmet az eljárás során: *„[Az elkövető] még azután is követett,*

miután tudta, hogy büntetőjogi eljárást indítottam ellene. Nem tudtam elmenni a táncóráimra, mert ő is elkezdett járni az órákra. El akarta lehetetleníteni számomra azt, hogy normális életet éljek. Senkit nem érdekelt.”

Anna könnyű testi sértésért jelentette fel férjét. Miután megtette a feljelentést, megpróbált távoltartást kérni, de visszautasították. *„Megpróbáltam távoltartást kérni, de azt mondták, hogy semmiség, ami velem történt. Megkérdeztem őket, hogy az elég lenne-e nekik, ha egy kést szúrna a hátamba...”* Katit pedig húsz évig bántalmazta a (mostanra már csak volt) partnere, de nem tudta, honnan kérjen segítséget. Végül úgy döntött, feljelentést tesz, annak ellenére, hogy félt a volt férje reakciójától. Senki nem javasolta neki a távoltartás egyik formáját sem. *„Soha senki nem mondta nekem, hogy [a távoltartás] egy lehetséges opció, és jól végiggondolva, nem mertem volna kérni, a gyerekek meg minden miatt... Nem akartam még több konfliktust teremteni.”*

A távoltartás intézményének célja az áldozat védelme és az újabb bántalmazás megakadályozása. Ha az elkövető az ideiglenes megelőző vagy megelőző távoltartó határozatban foglalt szabályokat megszegi, szabálysértést követ el, ami akár elzárással is büntethető.²⁷ A büntetőeljárás során elrendelt távoltartás szabályainak megszegése esetén pedig más büntetőeljárás intézkedés alkalmazható. Tekintve, hogy a PKE folyamatában az erőszak mértéke jellemzően egyre fokozódik²⁸, és hogy a bántalmazók akkor a legagresszívabbak, amikor partnerük elhagyja őket (Bancroft, L. 2015), a korábban elkövetett erőszak mértéke – még ha ezt enyhének is ítéli meg a hatóság –, nem megfelelő ok a távoltartás megtagadására. A távoltartás a feljelentést követően legalább minimális biztonságot nyújthatna az áldozatnak, és garantálhatná, hogy ha az elkövető újabb bűncselekményt követ el ellene, az azonnali jogi következményekkel jár. Ezek elengedhetetlen áldozatvédelmi lépések CSBE ügyekben. A távoltartás jelenlegi magyar jogi szabályozása és gyakorlata áldozatvédelmi szempontból egyáltalán nem hatékony, nem biztosítja az áldozatok biztonságát (Garai, R. 2019). A távoltartás intézményét szabályozó jogszabályok erősen korlátozott védelmet nyújtanak (az ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás rövid időre szól, a rendőrök ritkán ajánlják fel az ideiglenes megelőző távoltartást, és a megelőző és büntetőeljárás távoltartást ritkán ítéli meg a bíróság), a távoltartás lehetőségéről hiányos a tájékoztatás, és a távoltartások betartatása is szegényes.

Több interjúalany azt is kiemelte, hogy a párhuzamosan folyó eljárásokat teljesen külön kezelték a különböző bíróságok, az ügyek bármiféle összekapcsolása nélkül. Luca volt férjének három ügye is folyt párhuzamosan. A felesége ellen elkövetett könnyű testi sértés és a kábítószerrel való visszaélés kapcsán folyó ügy semmilyen hatással nem volt a gyerekük szülői felügyeleti jogának rendezése iránti eljárásra: *„Volt még egy kábítószerkereskedelmi ügye is, és a három ügy nem ért össze a bíróságon, nem vették figyelembe.”* Luca szerint hatékonyabb lenne, ha a bírók a bántalmazók különböző ügyeit összefüggésben értelmeznék, hiszen a bántalmazó viselkedés, – még ha kizárólag partnerbántalmazásról beszélünk, akkor is – egyértelműen negatív hatással van a szülő gyerekekkel való kapcsolatára (Bancroft, L. et al, 2013).

Az interjúalanyok kihangsúlyozták a szembesítés elrendelésének problémáját is. Luca és Kati elfogadhatatlannak tartják, hogy a hatóságok szembesítést rendelnek el olyan ügyekben, ahol bántalmazás tárgyában folyik az eljárás. *„Mit gondolnak ilyenkor, mikor ráerőltetik az áldozatra, hogy egy helyen legyen a bántalmazójával? Ez nem normális. Épp ezért menekültek el az áldozatok*

²⁷ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, 168. §

²⁸ A PKE ciklusa a következő ciklusokból épül fel: mézeshetek időszak, erőszak felgyülemelés időszaka és az erőszak kitörésének időszaka. Ezek a ciklusok egyre rövidebbek és az erőszak-kitörések egyre súlyosabbak kapcsolat folyamán (Bancroft, L. 2015).

a bántalmazóiktól. Ezt a szakmabelieknek is érteniük kéne.” – mondta Luca. Kati hasonlóan értetlenül állt a gyakorlat előtt: „Ott volt, amikor vallomást tettem, szörnyű volt a közelében lenni, ki voltam borulva, mit keresett ő ott? Külön kéne minket meghallgatniuk, a nőt és a férfit, és külön is kéne kérdezni, hogy elkerüljék, hogy meg tudjon félemlíteni, és fel tudjon készülni a válaszára [amíg hallgatja, hogy mit mondok].”

A szembesítés egy igen problematikus gyakorlat a magyar jogrendszerben, ami nagymértékben megnehezíti az áldozatok jogi eljárásokban való részvételét. Emellett az, ahogyan a gyakorlatban megvalósul, áldozathibáztató üzenetet is hordoz magával: azt a benyomást kelti, hogy az eset megítéléséhez mindkét félnek, az elkövetőnek és az áldozatnak is magyarázkodnia kell. Mintha a bántalmazó által elkövetett erőszakban megoszlaná kettejük között a felelősség, mintha az áldozat állításai, és a cselekedetei, amikről beszámoltatják, szükségesek lennének annak megítélésére, hogy az erőszak helytelen volt-e (vagy „érthető”). Ráadásul a CSBE áldozatai általában traumatizáltak, és mikor kötelezően találkozniuk kell az elkövetővel, ez újra-traumatizáló hatással lehet rájuk. Mivel félnek az elkövetőtől a szembesítés alatt, gyakran képtelenek arra, hogy szabadon kifejezzék magukat (Spronz, J. 2016). A szembesítésnek eltántorító hatása van a CSBE ügyekben: csökkenti az áldozatok hajlandóságát arra, hogy további bántalmazás esetén újra jogorvoslatért folyamodjanak.

4.b. Tájékoztatás az áldozat jogairól – kiterjedtség (közérthetőség)²⁹

A bűncselekmény-áldozatok tájékoztatásának egyik alapját a kutatásban vizsgált ügyekben az – azóta hatályon kívül helyezett – 1998. évi XIX. büntetőeljárás törvény adta. A törvény 51. szakasza előírta, hogy a sértett jogosult arra, hogy a büntetőeljárás jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyésztől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon. A törvény 62. szakasza értelmében, még mielőtt bármilyen eljárási cselekményt végezne a bíróság, az ügyészség és/vagy a nyomozásért felelős hatóság, tájékoztatja az érintett személyt a jogairól és kötelezettségeiről. Az Áldozatvédelmi Irányelv magyar jogrendszerbe ültetésének eredményeképp a fenti törvénybe bekerült a 62/A. szakasz, amely pontosabban megszabta a tájékoztatás módját. E szerint a bíróságnak, az ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak törekednie kell arra, hogy egyszerűen és közérthetően fogalmazzon az eljárás érintettjeivel való írásos és szóbeli kommunikáció során. Az érintett jogainak közlése és kötelezettségeire való figyelmeztetés során figyelembe kell venni az érintett helyzetét és személyes jellemzőit. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a szóbeli interakciót követően köteles meggyőződni róla, hogy az áldozat megértette az elmondottakat, és amennyiben nem, kötelesek a tájékoztatást vagy figyelmeztetést megmagyarázni. A jogszabály előírta, hogy különös figyelmet kell fordítani a 18 éven aluli, halláskárosult, gyengénlátó, beszédhibás, módosult vagy felzaklatott tudatállapotban lévő személyek, vagy összességében „különleges bánásmódot igénylő sértettek” tájékoztatása esetén. Ennek szellemében, az előző fejezetben leírt tapasztalatokkal ellentétben, alapvető elvárás lenne például az, hogy a rendőrök komolyan vegyék az áldozat feljelentési szándékát, világosan ismertessék az áldozattal, hogy a feljelentéshez milyen lépések szükségesek, felajánlják ezeket a lépéseket, illetve megtegyék a szükséges intézkedéseket (pl. jegyzőkönyv felvétele; magánvádas eljárás megindítása amennyiben a bűncselekmény ilyen kategóriába esik), és világosan közölgék az áldozattal, hogy a feljelentés megtörtént-e, vagy sem.

²⁹ Kérdései tematika: az áldozat tájékoztatására jogilag köteles, eljárásban szerepet játszó különböző szervek és tisztviselők szerepe a tájékoztatásban, és a tájékoztatás minősége

A 64/2015-ös (XII.12.) Belügyminiszteri Rendelet a Rendőrség Áldozatsegítő Feladatairól részletes leírást biztosított a rendőröknek az áldozatok informálására vonatkozó kötelességéről. A legelső találkozón a rendőr feladata volt egy, az áldozatsegítő-szolgálat által összeállított tájékoztató-füzet átnyújtása, amiből az áldozat értesülhet a jogairól, és szóban is tájékoztatnia kellett a rendőrnek az érintettet az áldozatsegítő szolgáltatásokról. A rendőrségnek tájékoztatnia kellett az áldozatot, hogy jogában áll a feljelentéséről ingyenes fénymásolatot kapni, és hogy joga van ahhoz is, hogy további igazolást kapjon a rendőrségtől az ügyéről annak érdekében, hogy igénybe tudja venni azokat az áldozatsegítő szolgáltatásokat, amelyeknél ez a támogatás feltétele. (A fent említettek szerint az új Be. hatályba lépésével a rendeletet hatályon kívül helyezték. Kifejezetten a rendőrség számára nem született új norma a témában. Egy kapcsolódó 2018-as IM rendelet ugyanakkor részletesebb szabályokat tartalmaz a rendőrség, az ügyészség és a nyomozó hatóság számára a büntetőeljárásban a különleges bánásmód biztosítása kapcsán.)

Az áldozatsegítésről szóló törvény 2015-ös módosításának köszönhetően az áldozatsegítő szolgáltatások között megjelent a „tanúgondozás”. A törvény szerint a bírósági tárgyalásra idézett tanú a megfelelő tájékoztatás érdekében bírósági tanúgondozóhoz fordulhat. A tanúgondozó a bíróság olyan ügyintézője, aki a tanú részére felvilágosítást ad a tanúvallomás megtétele, az ehhez szükséges bírósági megjelenés elősegítése érdekében. A tanúgondozás nem terjed ki az ügyről való tájékoztatásra, és nem járhat a tanú befolyásolásával. (4. § (1), (5))

Az interjúk során megmutatkozott, hogy a fenti előírások ellenére a CSBE áldozatai nagyon ritkán kaptak tájékoztatást a jogaikról és az áldozatsegítő szolgáltatásokról. Interjúalanyaink kihangsúlyozták, hogy ha kaptak is tájékoztatást, ez csakis azután történt meg, hogy külön kérték. Bori például azon kevesek közé tartozik, akik (kifejezett kérést követően) kaptak információt az áldozatsegítő szolgáltatásokról: *„Amikor azt mondtam nekik, hogy szeretnék lépéseket tenni a zaklatási ügyemben, mert nem tudok normálisan élni, adtak néhány brosrát az áldozatsegítő szolgáltatásokról, de ezt külön kérnem kellett.”*

A megkérdezett áldozatok kiemelték azt is, hogy az állami szervek/hatóságok nem vették figyelembe a pszichés (traumát követő, traumatizált) állapotukat, amikor tájékoztatást adnak. Elmondásuk alapján valószínűsíthető, hogy a hatóságok nem „különleges bánásmódot igénylő sértetteként” kezelték őket, annak ellenére, hogy e minősítés törvényben felsorolt és a kapcsolódó rendőrségi egyéni értékelőlapon szereplő kritériumainak a CSBE áldozataiként minden bizonnyal megfeleltek. A rendőrség Laurának egy a feljelentéstételt bemutató kétoldalas dokumentumot adott információnyújtás gyanánt. *„A rendőrségen el kellett olvasnom két oldalt valami olyasmiről, hogy mihez járulok hozzá, mihez nem, és hogy az igazat fogom mondani.”* Nem tudott visszaemlékezni semmire a tájékoztatásból, amit kapott, mivel sokkos állapotban volt, amikor feljelentést tett az erőszakról. *„Volt valami a jogaimról, de nem voltam abban az érzelmi állapotban, hogy meg tudjam jegyezni. Az ilyen helyzetekben az emberek nem mindig önmaguk, le voltam sokkolódva.”* Az erőszak következményeként megjelenő poszttraumás tünetek, a felfokozott, stresszes állapot, amikor az áldozat félelmei ellenére a hatóságokhoz fordul, felerősödhetnek. A poszttraumás stressz zavar (PTSD) önmagában nehézségeket okozhat a koncentrációban és az elhangzottak újbóli felidézésében (Ochberg, F., 1998; Herman, J., 2011; Platt, M. et al, 2009). A traumatizált áldozatok tehát nem tudnak pontosan visszaemlékezni arra a tájékoztatásra, amelyet rögtön az esemény után vagy egy meglehetősen felzaklatott, stresszes állapotban kaptak. Tehát szükség lenne a könnyen elérhető és érthető írásos tájékoztatásra is. Amennyiben van rá lehetőség, az utánkövetés is hasznos: a hatóságoknak meg kéne bizonyosodniuk arról, hogy az átadott információkkal az áldozat a későbbiekben is tisztában van, értette őket.

Gyakran előfordul, hogy az áldozatok egyáltalán nem kapnak szóban tájékoztatást a jogaikról és az elérhető segítő-szolgáltatásokról, azonban gyakran kapnak olyan tanácsokat, amiket nem ítélnék hasznosnak. Emellett az az információ, amit megkapnak, sokszor nem érthető számukra, bonyolult szakmai nyelvezete miatt. Kinga, aki zaklatás miatt tett feljelentést volt partnere ellen, semmilyen használható információt nem kapott a jogairól, az ügy menetéről: „Az egész jogi rész teljesen érthetetlen volt nekem, nem tudtam követni, hogy mi történik. Annyit mondtak a rendőrségen, hogy a feljelentésem továbbítja a bíróságnak, mert ez egy büntetőeljárás.” Vera azt mondta, a hatóságok képtelenek voltak olyan tájékoztatást adni, ami valóban segítette volna őt az eljárása során: „Ilyen kliséket mondanak, mint hogy zárd be az ajtód, ne sétálj üres utcákon... a korai stádiumban ez hasznos lehet. De rendőrségre menni mindig olyan, mint egy kétélű kardba sétálni: vagy még mérgesebb lesz rád vagy megijed [az elkövető]. Azt is mondták a rendőrségen, hogy készüljek fel... Hogy sose lehet tudni; ebbe a két szélsőségbe eshet bele [az elkövető].”

Több interjúalanyunk ugyanakkor sokkal elégedettebb volt a rendőrséggel, mint más hatóságokkal, vagy az államilag finanszírozott segítő szolgáltatásokkal. Luca a többi állami szervhez, hatósághoz képest nagyon elégedett volt a rendőrség munkájával. „A rendőrség egy jó élmény ebben a történetben a gyermekjóléti, gyermekvédelmi szervekhez és a bíróhoz képest. Meg voltam elégedve a munkájukkal.”

Sok nő kiemelte, hogy az eljárás nagyban függ attól, hogy milyen az adott szakember egyéni megítélése az ügy, és általában a CSBE/PKE iránt. Kihangsúlyozták, hogy a rendszer nem biztosítja az áldozatok szakszerű támogatását; a megfelelő támogatás az adott szakember ügyszereplő egyéni hozzáállásán múlik és azon, hogy ez a szakember megfelelő attitűddel és gyakorlattal rendelkezik-e. „Igazán fontos lenne felkészíteni az áldozatokat arra, hogy mi történik a feljelentés után, mert egyáltalán nem lehet tervezni ezzel. Nagyon sok múlik azon, hogy vagy-e olyan szerencsés, hogy segítőkész szakemberekkel találkozol az eljárás során. Egyik percről a másikra a mennyből a pokolban találhatod magad. Ahogy például volt egy jó szociális munkásunk, de onnantól, hogy felmondott a családsegítőben, egy rémálommá vált az ügy.”

4.c. Tájékoztatás az áldozat jogairól – eljárás³⁰

Interjúalanyaink a következő három fő probléma-csoportot emelték ki az ügyekben eljáró szervekkel/hatóságokkal való interakcióik kapcsán:

- (1) A hatósági munkatársak gyakran hangoztatják, hogy a CSBE magánügy és felszólítják az áldozatokat, hogy ennek megfelelően ügyüket magánúton oldják meg.
- (2) Szintén gyakori az erőszak lekicsinylése és relativizálása (arra való utalás, hogy hogy nem elég durva az eset, és hogy az áldozat legközelebb „komoly” erőszak vádjával térjen vissza; hogy az elkövető cselekménye nem volt igazán erőszak; és amennyiben az volt, érthető vagy legitim volt).³¹
- (3) Utóbbihoz szorosan kapcsolódik, hogy gyakori az áldozathibáztatás is (arra való utalás, hogy az áldozat részben vagy teljes mértékben felelős azért, amit az elkövető tett vele).

A bírósági tárgyalások során sok ügy kapcsán visszaköszön az az ártalmas gyakorlat, hogy a bíró megkéri a feleket, hogy oldják meg konfliktusukat a tárgyalótermen kívül. Ez a gyakran előforduló hozzáállás, működésmód a NEE ügyek tárgyalása során szintén példa arra, hogy a bírók

³⁰ Kérdései tematika: eljáró szervek/hatóságok attitűdje és kommunikációja; kapcsolat olyan szakemberekkel, akiknek az eljárásokban jogi kötelezettsége az áldozatok tájékoztatása

³¹ Ahogy fentebb már említettük – mivel az interjúalanyaink alig kaptak tájékoztatást a hatóságoktól – az itt leírt mechanizmusok a feljelentési és ítélethozatali eljárások során rajzolódott ki, nem kifejezetten akkor, amikor a hatóságok tájékoztatták őket a jogaikról. A legtöbb esetben ugyanis ez utóbbi meg sem történt az eljárások során.

– illetve más szakemberek – magánügyként keretezik a NEE-t, ezzel úgy foglalva állást, hogy a NEE/CSBE ügyekben nem az állam feladata az igazságszolgáltatás. Borit például arra kérte a bíró az első, könnyű testi sértés miatt folyó bírósági tárgyalásán, hogy bocsásson meg a volt férjének és oldják meg egymás között az ügyet. *„A novemberi bírósági tárgyaláson egy idősebb férfi volt a bíró. Felém fordult és azt mondta, hogy [a férjem] bocsánatot kért, menjünk haza, hagyjuk ezt az ügyet. [Azt mondta], vegyünk inkább egy Legot a gyerekek ahelyett, hogy bírságot fizetnénk. Megmondtam neki, hogy fenntartom a panaszom. Megkérdezte, miért. Azt válaszoltam, hogy rá akarom kényszeríteni [a férjemet], hogy szembenézzen azzal, hogy amit tesz, az nem helyes.”*

Laura hasonló tapasztalatokról számolt be. *„Azt mondták, menjünk ki a folyosóra, adnak tíz percet és beszéljük meg a konfliktusainkat. Nemet mondtam. Szerintem ezért helyezték hatályon kívül az eljárást.”* Ez a gyakorlat jól példázza, hogy az állami szervek, hatóságok a (volt) férjek és a (volt) partnerek által elkövetett bűncselekményeket sokszor úgy kezelik, mintha az magánügy lenne, amiért az erőszak áldozatai is felelősek, és ahol a konfliktus feloldása ugyanannyira múlik mindkét félén. A gyakorlat tehát azt sugallja, hogy a hatóságok a szóban forgó bűncselekményeket sok esetben nem tekintik bűncselekménynek és a hozzá köthető büntetőeljárás eredményes lefolytatását meg nem tekintik közérdeknek. Az áldozatra nem olyan állampolgárként tekintenek, aki ellen emberi jogait sértő bűncselekményt követtek el. A CSBE mélyen beágyazódik a társadalmi struktúrákba, alapja a nemek közötti egyenlőtlenség; az erőszakkal szembeni fellépés pedig nemzetközileg is elismert állami kötelezettség, közérdekű és emberi jogi ügy. A két félre egyenlő mértékű felelősséget helyezni a CSBE kontextusában szemben áll a valósággal, nem jogszerű, nem szakszerű és igazságtalan.

Több interjúalanyunk is kiemelte a hatóságok áldozathibáztató viselkedését. Az áldozathibáztatás azt a társadalmi kontextust (férfiak és nők közötti egyenlőtlenségeket) figyelmen kívül hagyó szexista attitűdöt nevezi meg, – egyúttal ezt üzenve a nők elleni erőszak jelenségéről és az áldozatok számára –, hogy az erőszak megtörténtéért nem csak az erőszak elkövetője, hanem az áldozat is felelős. Tipikus megjelenési formája például az az elgondolás, hogy az áldozat kiprovokálta az erőszakot, például a nem megfelelő viselkedésével vagy öltözetével (Grubb, H. et al. 2008). Ez azt jelenti, hogy az eljáró hatósági munkatárs legitimálhatónak, nem feltétlenül elítélendőnek tartja a nőnemű állampolgárok ellen a férfi állampolgárok által elkövetett erőszakot.

Bori esetében a bíróság három különböző ügyet egy eljárásba sűrített. Az eljárás alatt a bíró a CSBE-t két egyenlő fél közötti konfliktusnak tekintette és azt pedzegette, hogy [Bori] talán kiprovokálta az erőszakot. Az ilyen esetekben a sokszor hivatkozott bírói „objektivitás” valójában egy előítéllettel átítatott álláspont, amely azt feltételezi, hogy mindkét fél felelős azért, hogy az erőszak megtörtént. Azt is feltételezi továbbá, hogy az erőszak legitimálható, ha az áldozat bizonyos viselkedése a hímsoviniszta normák alapján feljogosítja az elkövetőt az erőszakra. *„Azt mondták, az nem kérdés, hogy a volt férjem fojtogatott-e, de azt állították, hogy nagymértékben hozzájárultam a konfliktusos helyzet kialakulásához, amelyben az erőszak történt. A volt férjem elhitette a bíróval, hogy egy vita volt köztünk, amikor ő csak egy kicsit erősebben támadott vissza. Megrovást kapott és ki kellett fizetnie a bírósági eljárás díját. Ez volt minden.”*

Az események relativizálása szintén egy az állami szervekre, hatóságokra jellemző attitűd. Azzal, hogy helytelenül keretezik a szóban forgó bűncselekményeket, relativizálják az eset súlyosságát és az áldozat igényeit, szükségleteit, kéréseit. Márta feljelentette volt partnerét zaklatásért. A rendőrség visszautasította a feljelentést annak okán, hogy szerintük ez magánügy és nem zaklatás. *„Az ügyvédemmel elmentünk az ügyészségre és azt mondták, hogy ez csak családi probléma, gyermekvédelmi és egy gyámügyi eset, nekik nem a felelősségük az ilyen esetekkel foglalkozni.”* Mivel ez az eset egy volt párkapcsolat kontextusában történt, emiatt a rendőrségen a bűncselekményt magánügyként és ebből fakadóan jelentéktelenként keretezték, miközben a

zaklatás a Büntető törvénykönyvben szereplő bűncselekmény. További példa a nők ellen elkövetett erőszak relativizálására, hogy Anna feljelentését könnyű testi sértés ügyében a rendőrség nem keretezte CSBE ügyként. *„Nem is keretezték családon belüli erőszaknak, csak feljegyezték, hogy véraláfutásaim vannak és kész.”* Emellett amikor például Hannát kihallgatta a rendőrség az ellene elkövetett szexuális erőszak ügyében, a rendőr a következőt reagálta a meghallgatás során: *„Amikor részletesen elmondtam az esetet, a női rendőr azt mondta „tehát szexuálisan nem passzoltatok”. Azt hittem, viccel, megpróbálja megtörni a jeget... de nem.”*

Interjúalanyaink azt is kiemelték, hogy a rendőrség rendszeresen azt mondja a CSBE áldozatainak, hogy akkor térjenek vissza feljelentéssel, ha súlyosabb erőszakot követ el ellenük a bántalmazó. *„Folyamatosan ott volt ez az „amíg vér nem folyik, semmit nem tehetünk” reakciónk, többször is.”* A bántalmazó párkapcsolatok természetrajzának része az erőszak folyamatos eszkalálódása (NANE, 2015): az idő előrehaladtával egyre súlyosabb erőszak-cselekmények várhatóak CSBE esetén. Azzal, hogy a hatóságok nem lépnek közbe az erőszak-kitörések korai stádiumában, lehetővé teszik az egyébként megelőzhető, további (és egyre súlyosabb) bántalmazást és az erőszak folyamatos fokozódását.

A relativizáló, áldozathibáztató és diszmisszív attitűdök a kihallgatások folyamán is kifejezésre kerülnek, és hitetlenkedéssel is párosulnak. Nagy probléma, amikor a kihallgató nem veszi figyelembe a bűncselekmény áldozatának lelkiállapotát és nem alkalmaz szükségesen tapintatos és tájékozott hozzáállást és kérdezési protokollt azokban az esetekben, ahol a bűncselekmény minősége ezt igényelné (például szexuális és kapcsolati erőszak esetében).

Márta a volt férje által elkövetett szexuális erőszakra tett feljelentést. A kihallgatás során a rendőrnő egy monológba kezdett arról, hogy ha valami hasonló megtörténne vele, biztos, hogy emlékezne rá, hogy az elkövető melyik ujjával hatolt belé. *„A rendőrség szörnyen viselkedett ebben a szexuális erőszak-ügyben. Volt hangfelvételem és voltak kórházi jelentéseim, majd az ügyet bizonyíték hiányában lezárták. Volt egy rendőrnő, aki velem [az elkövetővel] együtt hallgatott ki – pedig úgy tudom, a szexuális erőszak ügyek esetén nem lehet szembesítést elrendelni. Mivel csak ujjal történt behatolás és nem pénisszel, a rendőrnő megkérdezett, melyik ujjával követte el. Mondtam neki, hogy nem emlékszem. A rendőr erre üvöltözni kezdett velem – míg ő [az elkövető] és az ügyvédem is ott volt –, hogy ha ez vele történt volna, biztosan tudta volna, melyik ujját használta az elkövető. És ez egy nő volt.”*

Az egyértelmű, hogy ebben az esetben például az előírásokkal szemben álló módon történt a kihallgatás, továbbá a kihallgató nem volt birtokában a traumával kapcsolatos szükséges és alapvető ismereteknek, vagy amennyiben birtokukban volt, e tudását nem alkalmazta. A NEE bűncselekmények jellemzően traumatikus élmények, amelyek hatására a legtöbb, (bár nem minden) esetben poszt-traumás stressz szindróma (PTSD) alakul ki. A traumatikus élmények hatására sok esetben kialakuló PTSD egyik tünete a disszociáció³², melynek hatására a NEE áldozatai sokszor nem emlékeznek az ellenük elkövetett erőszak minden részletére (Herman, 2011). Ezért a NEE áldozatok esetében különösen irreális elvárás, hogy emlékezzenek az ellenük elkövetett erőszak minden apró részletére, főként rövid időn belül az erőszak megtörténte után.

³² A disszociáció az áldozatoknak azt a nem tudatos pszichés reakcióját nevezi meg a trauma hatására, amikor az áldozat tudata az ellene elkövetett erőszak megtörténtekor beszűkül, s az áldozat tudatilag nincs jelen az erőszak elkövetésekor. Ilyenkor az is jellemző, hogy az áldozat „lefagy”. Ennek a folyamatnak az eredménye a „traumás emlékezet”, tehát, hogy az áldozatnak hiányosak az emlékei, vagy abban az esetben, ha az agy kizárja ezeket, egyáltalán nincsenek emlékei a megtörtént erőszakra (Van Der Kolk, B. 2014). A PTSD-re jellemző emlék-betörések folyamán is jellemzően csak egyes emlék-foszlányok újraélése történik meg, valamilyen, az eset felelevenítésére alkalmas vizuális, verbális, vagy egyéb inger („trigger”) hatására.

Később azonban, a szakszerű trauma-feldolgozás hatására, sokszor feljöhetnek elfelejtett részletek az ellenük elkövetett erőszakról (Van Der Kolk, B. 2014).

4.d. Jogi tájékoztatás – gyerek(ek)

A vonatkozó jogszabályok már az áldozatvédelmi Irányelv átültetése előtt is tartalmaztak speciális rendelkezéseket a büntetőeljárásban részt vevő gyermekek védelme, illetve kímélete érdekében. Az áldozatvédelmi Irányelv átültetése óta a büntetőeljárás megindításakor a tizennyolcadik életévét be nem töltött áldozat automatikusan különleges bánásmódot igénylő személynek minősül. Interjúalanyaink ügyei folyamán azonban, a legtöbb esetben, amikor gyerekek is részt vettek az igazságügyi eljárásban, az anyák semmilyen tájékoztatást nem kaptak a gyerekeik kihallgatásának körülményeiről.

Katinak kihallgatták a három gyerekét (két kiskorú és egy nagykorú), a vád kiskorú veszélyeztetése volt. Senki nem tájékoztatta arról, hogy joga van hozzá, hogy információt kapjon a kihallgatás körülményeiről, és nem tájékoztatták arról sem, hogy mik a gyerekei jogai az eljárás során. Semmit nem tud a gyerekek kihallgatásának körülményeiről, sem a hatóságok, sem a gyerekek nem mondtak neki semmit: *„Egyáltalán nem beszéltek róla. Én meg nem is kérdeztem.”*

Zsófi fiát több alkalommal hallgatták ki, szintén kiskorú veszélyeztetése ügyében. Nem értette, hogy miért van rá szükség, hogy ennyiszor kihallgassák a fiát, ami rengeteg stresszt okozott benne. *„Mindig egyedül hallgatták ki, ez túl sok volt neki. [Falu neve]-ben kértem, hogy valaki bemehessen vele, de azt nem lehetett.”* Mindeközben a különleges bánásmódot igénylő személyeknek (és a kiskorúak automatikusan annak minősülnek) valójában lehetőséget kell biztosítani, hogy kísérőt válasszanak a kihallgatáshoz, a gyerekek esetén pedig a kép-, hangfelvétel készítése éppen a többszöri meghallgatásuk elkerülését szolgálná..

Interjúalanyaink elmondták, hogy az ügyek folyamán a bíróság általában nem vette komolyan a gyerekeik jogainak megsértését a bántalmazó apák által. Ugyanakkor a CSBE-ről szóló szakirodalomban köztudott, hogy a bántalmazó apák, még ha fizikailag nem is bántalmazzák a gyereküket, sokszor visszaélnék a gyerekek feletti hatalmukkal. Emellett sokszor eszközként használják a gyerek(ek)et a volt partnerük további bántalmazására (Bancroft, L. et al. 2013).

A gyerekek esetében is visszaköszönt a relativizálás, az esetek súlyának lekicsinylése, és a hitetlenkedés. Hanna szerint az ügyész döntése igazságtalan volt az ügyében, és nem vette figyelembe a gyerek érdekeit. *„Az apa kivitte a házból a kamasz lányomat, amikor csak egy törölköző volt rajta, de alatta teljesen meztelen volt... kivitte egy rétre. Az ügyészség írásos válasza erre az volt, hogy minden bizonnyal oktatási céllal tette ezt és a lánynak nem volt megalázó[... Azt is] mondták, hogy ez nem bizonyítható.”*

Éva feljelentette lánya apját, aki szexuális visszaélést követett el a lányuk ellen. A rendőrség előre jelezte, hogy az ügyet nem fogják komolyan venni, és valóban lezárta a nyomozást: *„[A rendőrségen] azt mondták, hogy gondoljak bele, hány magyar jelenthetne fel ilyen esetet. Azt mondtam, nem érdekel. Ez rólam és a gyerekeim életéről szól. Aztán azt mondta, hogy talán ha az egyik felettese kiemeli ezt az ügyet, lesz valamennyi esélyem, de ha nem, a nyomozást 30 napon belül lezárják. Így is történt.”*

4.e. Jogok és tájékoztatás az eljárások folyamán – további szempontok az áldozatok szemszögéből

Interjúalanyaink úgy érezték, hogy teljesen magukra vannak hagyva az eljárások során. Úgy tűnt számukra, hogy az eljárásban részt vevő szerveket, hatóságokat és hatósági személyeket csak a

bizonyítékok érdekelték, és amennyiben elhitték, hogy az adott bűncselekmény valóban megtörtént akkor az, hogy arra milyen büntetést szabjanak ki. Ellenben az ő jogaikkal, biztonságukkal (mint áldozatok) senki nem foglalkozott, sem a bűncselekmények kontextusával egy adott ügyben; ehhez azt is szükséges feltételezni, hogy az áldozat igazat mond. Mindeközben az Áldozatvédelmi Irányelv értelmében ahhoz, hogy egy személy felé a hatóságok az áldozati jogokat tiszteletben tartó és az azok megvalósulását elősegítő módon járjanak el, nem szükséges, hogy már jogerős bizonyítást nyerjen a bűncselekmény – hisz ez ellehetetlenítené az áldozati jogokat egészen a jogerős bírósági eljárás végéig. Kinga rámutatott, hogy az eljárások és azok hangvétele kizárólag arra korlátozódott, hogy milyen büntetést kapjon az elkövető, és úgy érezte, hogy senkit nem érdekelnek az ő jogai az eljárás során: „Minden tárgyalás arról szólt, hogy milyen ítéletet fog kapni az elkövető, de senkit nem érdekelt, hogy tönkretette az életemet.”

Visszartérő probléma volt a bizonyítékok átláthatatlan és következetlen befogadása is. Márta megfogalmazta, hogy az egész ügy során az eljáró szerveket, hatóságokat csak az érdekelte, hogy kinek miről van bizonyítéka, de számos bizonyítékot számára érthetetlen okokból nem is fogadtak be: „A lényeg mindig az, hogy „ki mit tud bizonyítani”. A családon belüli erőszak esetében nagyon nehéz bármit is bebizonyítani. [...] Hangfelvételeim és orvosi jelentéseim voltak, nem fogadták el őket.”

Ági úgy látja, a rendszerszintű problémák nem kompenzálhatóak egyes civil szervezetek munkájával vagy néhány jó ügyvéddel. „Ha feljelentést tennék és ha létezne egy jól működő rendszer, senkitől sem kellene segítséget kérnem. A baj nem az, hogy azok, akik segítettek, nem végezték jól a dolgukat, a baj a rendszerrel van.” Úgy gondolja, hogy a jogrendszer semmilyen értelemben nem nyújt számára védelmet, az egyetlen lehetősége az maradt, hogy saját magát védje. „Az a probléma, hogy a rendszer annyira rosszul működik, hogy nem számít, az ügyvédek segítettek-e, nem jutottunk előrébb. Ő [a bántalmazó] túl manipulatív. Semmire nem jutottam a joggal, mert nem védett meg. Ha nem védem meg magam, nincs esélyem.”

4.f. Áldozatsegítő szolgáltatások – államilag biztosított³³

Magyarországon a bűncselekmények áldozatainak segítségéről szóló törvény alapján a bűncselekmény és a tulajdon elleni szabálysértés sértettje számára kötelező hozzáférést biztosítani az áldozatsegítő szolgáltatásokhoz, ha a cselekmény következményeként hátrányt szenvedett. A törvény alapján az áldozatok többféle szolgáltatásra jogosultak, a fentebb kifejtettek szerint. Az Ást. szerint az állam a szolgáltatásokat az áldozat szükségleteinek felmérését követően, azokhoz igazodva nyújtja (4. §). Az „érdekérvényesítés elősegítése” keretében az áldozatsegítő szolgálat egyebek mellett tájékoztatást nyújt az áldozatoknak.³⁴ Az áldozatnak személyre szabott tájékoztatást kell kapnia az alapvető jogairól és minden egészségügyi vagy szociális szolgáltatásról, ellátásról, amelyre jogosult. Szükség esetén az áldozatsegítő szolgálatnak elő is kell segítenie az áldozat mihamarabbi hozzáférését ezekhez a szolgáltatásokhoz, ellátásokhoz. Az áldozatsegítő szolgálat jogi tanácsadást is biztosít. Amennyiben pedig a körülményekből az derül ki, hogy az áldozat a jogi segítségnyújtásról szóló törvény alapján jogi segítségnyújtásra szorul/jogosult, az áldozatsegítő szolgálatnak el kell irányítania őt a jogi segítségnyújtó szolgálathoz, amely jogi képviselést biztosít, mind peres, mind bíróságon kívüli eljárásokban.

Az Ást. alapján az állam kétféle anyagi segítséget biztosít a bűncselekmények áldozatainak: azonnali pénzügyi segítyt és állami kárenyhítést. Az azonnali pénzügyi segítyt arra

³³ Kérdezési tematika: államilag működtetett vagy finanszírozott szolgáltatásokhoz való hozzáférés; az elérhető és igénybe vett szolgáltatások köre és minősége

³⁴Bővebben ld. itt: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500135.tv>

szolgál, hogy az áldozatot segítse a legalapvetőbb szükségletei kielégítésének fedezésében (lakhatás, ruházkodás, utazás, étel, gyógyszerek, stb.). Ez a bűncselekmény megtörténte után 5 napon belül igényelhető és a támogatás maximum összege 2019-ben 127.717 Forint volt.

A szándékosan elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai állami kárenyhítésre is jogosultak, amennyiben rászorulóknak tekintendők. A rászorultság akkor áll fenn, ha az áldozat havi nettó, illetve egy főre eső jövedelme nem halad meg egy bizonyos összeget. A törvény alapján jövedelemre tekintet nélkül is tekinthető rászorulóknak valaki (pl. ha időskorúak járadékában vagy ápolási díjban részesül). Különböző tényezőket figyelembe véve az állami kárenyhítés állhat egy egyszeri összeg kifizetéséből vagy egy bizonyos időtartamon belül rendszeres kifizetésből (havi járadék), amit maximum 3 évig kaphat a támogatott személy. 2019-ben a havi járadék összege legfeljebb 3 évre szólóan nem haladhatta meg a havi 127.717,-Ft-ot, míg az egyösszegű kifizetés összege a kár természetétől függően legfeljebb 1.697.460,-Ft lehetett.

Az áldozatsegítő szolgálatok dolgozóinak száma és éves költségvetése elviekben transzparens, mindenki számára elérhetővé kéne tenni az erről szóló információt. Magyarország 2017-es éves költségvetésében (2016. évi XC. törvény Magyarország 2017. év központi költségvetéséről) semmilyen utalást nem találtunk az áldozatsegítő szolgáltatásokra. Az egyetlen témához kapcsolódó tétel az éves költségvetésben a bűncselekmények állami kárenyhítésére vonatkozott.

Annak ellenére, hogy az ezekről való tájékoztatás az áldozatokkal kapcsolatba lépő szervek jogi kötelezettsége, interjúalanyaink túlnyomó többsége nem tudott semmilyen államilag finanszírozott, kifejezetten áldozatsegítő szolgáltatás létezéséről, nem került vele kapcsolatba. Azok, akik rendelkeztek ezekről az intézményekről valamennyi információval, a következő három szolgáltatással kerültek kapcsolatba: állami áldozatsegítő szolgálat, Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT)³⁵ és „anyaotthonok”.³⁶ Laura például az egyik kollégáján keresztül került kapcsolatba az állam által működtetett áldozatsegítő szolgálattal, és úgy látta, a szolgáltatást nem sokan veszik igénybe: *„Szerintem nagyjából öten tudnak erről a szolgáltatásról az országban, mivel teljesen üres. Én is csak azért tudtam odamenni, mert a kollégám telefonon megkérte őket, hogy foglalkozzanak velem.”*

Azok az interjúalanyok, akik kapcsolatba kerültek az állami szolgáltatások valamelyikével, jellemzően úgy értékelték, hogy nem kaptak tőlük használható segítséget. Márta is kapcsolatba lépett az állami áldozatsegítő szolgálattal, de semmilyen jelentős támogatást nem biztosítottak neki: *„Az államilag működtetett áldozatsegítő szolgáltatásnál kaptam néhány jogi tanácsot – javasoltak néhány ügyvédet, de ők nem vállalták az ügyemet. Megnézték, ki volt ő [az elkövető] és nemet mondtak rá.”*

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat csak akut, életveszélyes krízisekben tud segítséget nyújtani. Az interjúalanyaink közül senki nem kapott segítséget tőlük. Anna elmesélte, hogy a krízisvonalon kérése ellenére sem tudták semmilyen kézzelfogható tanáccsal ellátni. *„Felhívtam egyszer a krízisvonalat és beszéltem velük, de semmit nem tudtak arról nyilatkozni, hogy mit kéne tennem. Megkérdeztem, mit kéne*

³⁵Az OKIT az állam által fenntartott krízisvonal családon belüli erőszak, gyerekbántalmazás illetve szexuális célú emberkereskedelem áldozatai számára. Információnyújtás mellett azonnali segítséget nyújt a bántalmazás miatt kialakult válsághelyzetben, rászorultság esetén, az áldozattal egyeztetve, titkos menedékhelyen történő azonnali elhelyezésben is tud segíteni.

³⁶ Az anyaotthonok a személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátások részei. Céljuk átmeneti időre a lakhatási feltételek megteremtése a családok számára, amíg nem tudják maguknak megteremtetni a megfelelő lakhatási körülmények feltételeit az ellátórendszer segítségével. Ezekről eltérő intézmények az úgynevezett titkos menedékházak és a félutas-házak (ld. 8. lábjegyzet).

tennem, ők próbáltak segíteni, de eredménytelenül. Talán azt tanácsolták, hogy a gyámügyhöz kéne fordulnom és bíróságra mennem.”

Az anyaotthonokról szerzett általános tapasztalat az, hogy kevés a férőhely az intézményekben. Kati, mikor évtizedes bántalmazás után kiutat keresett, sikertelenül próbált lakhatást szerezni anyaotthonokban: *“Sosem tudtam bejutni egy anyaotthonba sem. Sosem volt szabad férőhelyük. Ezzel sosem volt szerencsém.”*

4.g. Áldozatsegítő szolgáltatások – magán/civil szervezetek által biztosított³⁷

Az állam által működtetett áldozatsegítő szolgáltatás mellett számos kisebb magyar civil szervezet is koncentrálna a bűncselekmények áldozatainak támogatására. A Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület egy általános áldozatsegítő szervezet, amelyet két teljes munkaidőben dolgozó és két részmunkaidőben dolgozó pszichológus működtet. Az egyesület éves költségvetése nagyjából 83.000 euró, az Igazságügyi Minisztériumtól és az Emberi Erőforrások Minisztériumától is állami támogatást kap. Más, széles körben ismert civil szervezetek (Magyar Helsinki Bizottság, Háttér Társaság a Melegekért, Másság Alapítvány, Társaság a Szabadságjogokért, NANE Egyesület, PATENT Egyesület, Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány) is tevékenyen dolgoznak különböző célzott csoportokra fókuszálva. Az állami szereplők és a hivatalos szervek dolgozói nem mutatnak együttműködésre való hajlandóságot ezekkel a civil szervezetekkel, és ezek a szervezetek nem részesülnek állami támogatásban sem. Az utóbbi időszakban folytatott emberi jogi és civil szervezet-ellenes propagandával³⁸ párhuzamosan ez a negatív tendencia tovább erősödött. Emellett Magyarországon az állami támogatás hiányában a civil szervezetek nagyon kevés esetben kapnak a működésükre fenntartási támogatást, ami feltétele lenne annak, hogy olyan alapvető szolgáltatásokat tudjanak nyújtani az áldozatok részére, amelyekre hosszú távon és változatlanul igény van. A szervezetek sokszor projekteket támogató pályázatokból működnek, amelyek behatárolt időre és elsősorban a projektben beígért, az alaptevékenységet kiegészítő más tevékenységekre szólnak. Állami támogatás vagy nagymértékű magánadományok híján a projekt lejárta után a tevékenységek pénzügyileg nem fenntarthatók. Emiatt sok esetben bizonyos szolgáltatásokat csak időlegesen tudnak nyújtani a szervezetek, sok (alap)szolgáltatásuk pedig önkéntes alapon működik.

Interjúalanyaink az állami áldozatsegítő szolgáltatásokkal szemben a civil szervezetek által biztosított segítségnyújtással alapvetően elégedettek voltak. Négy civil szervezet került megemlítésre, akikkel az interjúalanyaink kapcsolatba kerültek: a NANE Egyesület, a PATENT Egyesület, az Eszter Alapítvány és a Báránnyfelhő Alapítvány. A NANE Egyesület³⁹ a nők elleni erőszak különböző formái ellen küzdő civil szervezet, társadalmi szinten és az egyéni segítségnyújtás szintjén is a NEE jelensége ellen küzd. Számos szolgáltatást biztosít a NEE áldozatainak: például támogató csoportokat, segélyvonalat működtet, amely elsősorban pszichológiai és érzelmi támogatást nyújt az áldozatoknak. Az Eszter Alapítvány (jelenleg inaktív) érzelmi és pszichológiai segítséget nyújtott elsősorban a szexuális erőszak áldozatainak. A Báránnyfelhő Alapítvány⁴⁰ a fejlődési nehézségekkel küzdő gyerekeknek nyújt segítséget, emellett (a NANE szakmai támogatásával) támogató csoportokat is indítanak olyan NEE áldozatoknak,

³⁷ Kérdezési tematika: magán vagy civil forrásból működtetett vagy finanszírozott szolgáltatásokhoz való hozzáférés; az elérhető és igénybe vett szolgáltatások köre és minősége.

³⁸ Lásd például: 2017. évi LXXVI. törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról

³⁹ <http://nane.hu/>

⁴⁰ <https://baranyfelho.hu/>

akiknek a gyermekei fejlődési nehézségekkel küzdenek. A PATENT Egyesület⁴¹ a NEE áldozatainak jogi képviselőjével, támogatásával és jogi tanácsadással foglalkozik.

Interjúalanyaink kiemelték, hogy a civil szervezetek sokszor nehezen hozzáférhetőek, nincs elég kapacitásuk. Eszter elégedett volt a NANE munkájával, de az egyesület véges kapacitásaival⁴² kevésbé: „Többször is hívtam a NANE segélyvonalat. Nehéz volt elérni őket, de amikor sikerült, meghallgattak. A probléma az volt, hogy nem volt elég idő, [...] és nagyon nehéz volt elérni őket.”

Ági elégedett volt a NANE és PATENT munkájával, de felhívta rá a figyelmet, hogy a szervezeteknek meg van kötve a keze a jelenlegi körülmények között: „A NANE és a PATENT jók, de nem elegendők. Amíg a rendszer olyan, hogy a családon belüli erőszak áldozatait úgy kezelik, mint egy darab szart, valójában nincs esélyük segítséget nyújtani.”

Mindenki, aki a PATENT Egyesülettel kapcsolatba került, kiemelte, hogy rengeteg támogatást biztosítottak az ügyek során.⁴³ „Sok minden volt, amit nem értettem a bíróságon. Ha egyedül kellett volna ott lennem... annak ellenére, hogy rengeteg témát érintettünk [PATENT tanácsadó neve]-vel, tiszta stressz voltam, talán emiatt is... de biztonságban éreztem magam miatta. Tudtam, hogy később majd elmagyarázza azokat a dolgokat, amik nem voltak számomra érthetőek.”

Bori elégedettségét fejezte ki a Bárányfelhő Alapítvány támogatásával, mind saját maga, mind a fia tekintetében: „Kapcsolatban voltam a Bárányfelhő Alapítvánnyal is és eljártam családon belüli erőszak áldozatainak szóló önszolgáltató, támogató csoportjaikra. Nagyon hasznos volt számomra. Egyszer véletlenül találtam rájuk, mert olyan helyet kerestem, ahol a fiamnak segítenek. Odamentem, a fiamat vittem magammal és beszéltem velük. Három mondat után megkérdezték, hogy ez-e [családon belüli erőszak] a helyzet, és nagyon boldog voltam, hogy nem kell magyarázkodnom. Aztán azt mondták, hogy eljöhettek ebbe [a támogató] csoportba. [...] Sokat segített és úgy éreztem, nem vagyok egyedül és nem vagyok örült, ahogy azt [az elkövető] megpróbálta velem elhitetni.”

4.h. Az áldozatok segítése a szociális és gyermekvédelmi intézményrendszerben – az áldozatok értékelése

Az állami szociális, gyermekvédelmi ellátórendszerrel, intézményrendszerrel a legfőbb probléma, ami az interjúkból tisztán kirajzolódik, a szaktudás, ismeretek hiánya a CSBE társadalmi kontextusáról, természetrajzáról, illetve az ebből is következő nem szakszerű hozzáállás. Interjúalanyaink gyakran tapasztalták, hogy a szociális, gyermekvédelmi intézmények nem segítettek nekik, sőt, inkább rontottak az ügy menetén, áldozathibáztató volt az attitűdjük, nem hittek nekik. Az interjúalanyok azt is kiemelték, hogy a különböző állami intézmények és szolgáltatások között kevés együttműködést tapasztaltak, ez megnehezítette helyzetüket, s gyakran ellehetetlenítette az ügyeiket. A megkérdezett nők jellemzően a szociális, gyermekvédelmi

⁴¹ <https://www.patent.org.hu/>

⁴² Kapacitás- és forráshiány miatt a NANE segélyvonala nem áll rendelkezésre a nap huszonnégy órájában, hanem csak megadott időben; a vonal pedig gyakran foglalt a sok betelefonáló miatt (ez vonatkozik a PATENT jogsegélyvonalára is).

⁴³ Fontos megjegyezni, hogy néhány interjúalanyt a PATENT-en keresztül gyűjtöttünk. A tanulmány fókuszának köszönhetően a célcsoportunk (CSBE áldozata, büntetőeljárásban részt vett) más áldozatoknál nagyobb valószínűséggel kért segítséget a PATENT-től, amely Magyarország egyetlen jogi tanácsadást biztosító civil szervezete NEE esetén.

intézményrendszer következő tagjaival kerültek kapcsolatba: család és gyermekjóléti szolgáltatások⁴⁴, menhelyek, anyaothonok és gyámhatóság.

Ági például egyáltalán nem volt elégedett a szociális, gyermekvédelmi intézményekkel, különösképpen a gyámhatósággal: *„Nem tudom, mit mondjak ezekről az intézményekről, de elég inkompetensek. Mind – a gyámügy, a családsegítő és a rendőrség – egymásra mutogattak és közben nem csináltak semmit.”*

Linda azt emelte ki, hogy a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatóknak nincs szakmai tudásuk a családon belüli erőszak, a bántalmazás működéséről és különböző formáiról: *„Azt mondták, béküljek ki vele, beszéljek vele – ez a kedvencem. Ez egyszerűen lehetetlen egy bántalmazóval. Az intézményeknek ezt tudnia kéne és képesnek kéne lenniük felismerni az erre utaló jeleket.”*

Még ha a megkérdezett nők találkoztak is támogató szociális munkásokkal, akikben megbíztak, a rendszer korlátai, diszfunkciói és a téma-specifikus képzés hiánya miatt ezek a szakemberek nem tudtak érdemben segíteni az áldozatoknak: *„[A szociális munkás] azt javasolta, vegyek paprika spray-t, és hogy amikor meglátom a férjemet, azonnal hívjak segítséget, ne sétáljak üres utcákon... ilyeneket. Segíteni próbált, de ő is bevallotta, hogy a rendszer és a megfelelő kompetenciák hiánya erősen korlátozza őket.”*

Az interjúkból az is tisztán kiderült, hogy a különböző állami intézmények és hatóságok közötti együttműködés hiánya jelentős problémát eredményez a CSBE áldozatai számára, különösképpen azon nők számára, akiknek közös gyerekük van a bántalmazójukkal. Ez végső soron a szülői felügyeleti jog és a gyermekkel való kapcsolattartási jog rendezésére vonatkozó eljárásokban ütközik ki. Ezek esetében a hatóságok, intézmények gyakran közel engedik a bántalmazót az áldozathoz és a gyerekéhez, sőt, erőltetik a gyermekkel való rendszeres kapcsolatot („kényszerláthatást” írnak elő), miközben más állami szervek már megállapították, hogy a bántalmazó CSBE-t követett el.

Ez a szembetűnően nagy súlyú probléma nem ismeretlen a szakirodalomban. Hester (2011) a jelenséget az úgynevezett „három bolygó modellel” írja le. Az elmélet szerint a jognak és a szociális intézményeknek három területe (bolygója) van:

- (1) a családon belüli erőszakhoz köthető eljárások (pl. büntető- és polgári jogi eljárások);
- (2) a gyermekvédelmi szervek (pl. gyámhatóság); és
- (3) a gyermekkel való kapcsolattartás szabályozása (pl. hatóságok által elrendelt kapcsolattartás, láthatás).

Hester koncepciója szerint ezek a területek múltjuk, intézményi szokásaik és jogszabályi hátterük különbözősége miatt egymástól teljesen elkülönülő „bolygókként” működnek, az összekapcsolásuk, szinkronizálásuk, köztük való kommunikáció a NEE elleni hatékony fellépés érdekében nem történik meg. Még ha az elmúlt néhány évben sok szakember egyre inkább el is ismeri a CSBE gyerekekre gyakorolt kiemelten káros hatását, a „családon belüli erőszak bolygója” és a másik két bolygó még mindig nincsenek egymással viszonyban. A „bolygókat” különböző jogi háttér és szabályozás uralja, és egymással összeegyeztethetetlen prioritások ütköznek. Ilyenek például az apa gyerekéhez való joga és a gyerek joga mindkét szülőjéhez (a kapcsolattartás

⁴⁴A családsegítés 2016. január 1-jétől a gyermekjóléti szolgáltatással egy szolgáltató – a család- és gyermekjóléti szolgálat – keretében működtethető. Az intézményrendszer átalakulásának kereteit a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt (Gyvt.) és a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényt (Szt.) módosító 2015. évi CXXXIII. törvény fekteti le. Azonban mivel kutatásunk mintájában sok olyan interjúalany szerepelt, akiknek 2015-ben kezdődött az ügye és akár a bírósági ügy kezdete előtt is kapcsolatban voltak a szociális, gyermekvédelmi ellátórendszerrel, sokuk még külön szolgáltatásként találkozott a családsegítő és a gyermekjóléti szolgáltatásokkal.

szabályozásainak prioritása) és a gyerek és az anya biztonságához fűződő joga (a gyerekvédelmi és a büntetőeljárások vélt prioritása). Ezekből jellemzően hosszú távon az előbbi prioritás győzedelmeskedik a biztonság kárára akkor is, ha a gyerek nem szeretne a bántalmazó apjához való jogával élni – az áldozati jogok relevanciája a büntetőjogi eljárás befejeztével megszűnni látszik.

Alapvető probléma, hogy a gyermekvédelmi szolgáltatások, hatóságok a családot helyezik a középpontba, mint prioritás, azonban a családban a társadalmi struktúrák mentén megvalósuló erőviszonyokat, egyenlőtlenségeket teljesen láthatatlanná teszik. A szociális munkások, gyermekvédelmi szakemberek általában nem képzettek a CSBE témájában és a nemek közötti egyenlőtlenségek terén, és ezáltal nem tudják beazonosítani a bántalmazó agresszív és kontrolláló viselkedését, illetve nem azonosítják be annak súlyát a bántalmazó viselkedésének megfelelő arányban. A bevett gyakorlat szerint a családot egy egységként vizsgálják a „gyerek érdekeinek szempontjából”, és nem az elkövetőkre helyezik a felelősséget, hanem összességében a családot nyilvánítják „diszfunkcionális családnak”, aminek diszfunkcionális működéséért az anyát, az erőszak áldozatát is felelőssé teszik. Ezzel a megközelítéssel lehetetlen hatékonyan fellépni a NEE ügyekben. Így fordulhat elő, hogy egy gyereket a kapcsolattartás akadályozása miatt előbb helyeznek át a védelmező anyától a bántalmazó apához, minthogy az apa ellen jogerős ítélet születne az általa elkövetett erőszak miatt..

A kutatásban szereplő legtöbb nő a rendszer által teljesen magára hagyva érezte magát a bírósági ügyek, a válóperek és gyermekelhelyezési perek alatt, nem kaptak elég támogatást és védelmet az állami szociális szolgáltatásoktól, sem a jogrendszertől. Anna az eljárás során teljesen egyedül érezte magát. Elvesztette minden bizalmát, amit az igazságszolgáltatásba és a hatóságokba vetett (lásd Platt, M. et al. 2009 és az „intézményi árulás traumája”). *„Folyton úgy éreztem, hogy egyedül vagyok, és hogy egyedül kell végigcsinálnom az eljárást. Néhány helyről kaptam valamennyi támogatást, ami egy kicsit segített, de végül mindig egyedül maradsz. Megtanultam, hogy nem lehetnek elvárásaim a bíróság vagy a rendőrség felé, hogy nem fogják megérteni, mi történik, és nem fognak megvédeni. Ráébredtem, hogy ez nem fog megtörténni. Az elmúlt néhány napban fedeztem fel, hogy [az elkövető] megint a házam körül sétál, de tudtam, hogy nem számít – ha felhívom a rendőrséget, csak azt fogja mondani, hogy csupán véletlenül sétált arrafelé, ők pedig hinni fognak neki.”*

5. Következtetések és ajánlások

Az EU Áldozatvédelmi Irányelvének célja többek között az áldozat tájékoztatáshoz, információhoz való jogának garantálása. Az Irányelv szerint az államnak biztosítania kell, hogy az áldozatoknak az illetékes hatósággal való első kapcsolatfelvételtől kezdve megadják a szükséges tájékoztatást annak érdekében, hogy az áldozatok élhessenek az Irányelvben meghatározott jogokkal. Bár az Irányelv hazai átültetése érdekében történtek jogszabályi változások, azt találtuk, hogy Magyarországon az Irányelvben foglaltak a gyakorlatban nem érvényesülnek, vagy legalábbis a nők elleni családon belüli erőszak esetekben nem működnek.

Mivel a „nemi alapú erőszak” kifejezés és a hozzáértő megközelítés, amely felismeri ezeknek a bűncselekményeknek a nemek egyenlőtlenségében gyökeredző és azzal szorosan összefüggő természetét, hiányoznak a magyar jogi környezetből, valamint tekintve, hogy a nőket a joggyakorlat nem ismeri el mint az erőszakos bűncselekmények néhány megnyilvánulásának különösen kiszolgáltatott és speciális szükségletekkel rendelkező csoportját, az EU Áldozatvédelmi direktívája (amely magában foglalja a CSBE-vel és NEE-vel kapcsolatos

különleges intézkedéseket) nem épült be hatékonyan a magyar jogalkalmazói gyakorlatba. Magyarországon a különböző intézmények, hatóságok és az áldozatsegítő szolgáltatások nem működnek együtt aktívan, amit az Irányelv megkívánna. A CSBE áldozatai a legtöbb esetben nem kapnak, vagy csak nagyon kevés tájékoztatást a jogaikról. Ha kapnak is tájékoztatást, kizárólag írásban; egy-egy civil szervezettől eltekintve senki nem segít nekik megismerni és értelmezni a jogaikat. Az elérhető áldozatsegítő szolgáltatásokról való tájékoztatásban is hiányosságok vannak: az áldozatok nagyon ritkán kapnak tájékoztatást az áldozatsegítő szolgáltatásokról, s nem kapnak információt arról, hogy hova fordulhatnak szakszerű segítségért. Az, hogy végül kapnak-e információt, sokszor attól függ, hogy személyesen kivel kerülnek kapcsolatba, és az adott segítő, szakember milyen tudással és hozzáállással rendelkezik – a tájékoztatás rendszerszinten egyáltalán nem biztosított. Az állami áldozatsegítő szolgáltatások, még ha el is jutnak hozzájuk az áldozatok, nem biztosítanak az áldozatok megítélése szerint különösebben hasznos segítséget.

5.a. Visszatérő problémák összefoglalása

A legszembetűnőbb eljárási problémák, amelyek a kutatásból kirajzolódtak, a következők voltak:

- Kevés a feljelentés, az áldozatok korábban szerzett rossz rendőrségi tapasztalatainak köszönhetően. (Ide tartozik az elutasítás és az áldozatok lebeszélése a feljelentésről és büntetőeljárás kezdeményezéséről, illetve a büntetőeljárások kezdeményezésének megakasztása.)
- Az áldozatok alig kapnak tájékoztatást a távoltartás intézményéről és a távoltartás különböző formáinak lehetőségéről, és a hatóságok csak ritkán rendelik azt el. Ezzel hátráltatják az áldozat biztonságának megteremtését, a bizonytalanság érzését keltik az áldozatban, és visszatartják az áldozatot további eljárások kezdeményezésétől, valamint a megkezdett vagy megkezdenni szánt eljárások végigvitelétől.
- Az eljáró szervek továbbra is alkalmazzák a szembesítés gyakorlatát a NEE/CSBE ügyekben annak ellenére, hogy ez a módszer köztudottan eredménytelen az ilyen ügyek esetében, és az áldozatokat újra-traumatizálhatja.

A gyerekekkel (is) kapcsolatos ügyek esetén kiemelkedő problémák továbbá:

- A szülő nem kap megfelelő tájékoztatást arról, hogy mi történt és mi fog történni a gyerekével a kihallgatás alatt.
- A gyerekek gyakran nem részesülnek azokban a különleges bánásmódokban, amelyeket a rájuk vonatkozó „különleges bánásmódot igénylő személy” státusz megkívánna.
- Az illetékes intézmények, hatóságok, különösen a gyerekvédelmi és gyámügyi intézményrendszerben, nem a gyerekek jogai és érdekei szerint járnak el a NEE-vel és CSBE-vel érintett esetekben. Figyelmen kívül hagyják vagy az anya érdekeitől elkülönítve kezelik a gyerek érdekeit; nem veszik figyelembe, hogy az apjuk az anyjukat bántalmazta/bántalmazza (ami már önmagában is traumatizálja a gyereket akkor is, ha közvetlenül őt nem bántalmazza az elkövető (Bancroft, L. et al, 2013); és figyelmen kívül hagyják, hogyan bánnak a bántalmazó apák magukkal a gyerekekkel.
- Gyakran eseti gyám kirendelésével kizárják a gyermekét védő anyát a büntetőeljárásból, így nem csak az eljárási jogait nem tudja gyakorolni, de információhoz sem jut.

Az áldozatok a következő problémákat emelték ki a különböző **intézmények, hatóságok attitűdbeli hiányosságait** illetően:

- A CSBE magánügyként kezelése. Ez több formában nyilvánul meg, mint például az eljárások alatt az áldozatok felszólítása arra, hogy a problémáikat egymás között oldják meg.
- Áldozathibáztatás, az áldozat hitelességének, szavahihetőségének kétségbe vonása és az erőszak relativizálása. Ezek az attitűdök rámutatnak, hogy az intézményeknek, hatóságoknak nincs megfelelő tudásuk a NEE jelenségéről és maguk is gyakran részrehajlóak a tágabb társadalomban is jellemző hímsoviniszta előítéleteik miatt, amelyeket gyakran a NEE legitimálására használnak. Sokszor előfordul a CSBE-vel érintett esetekben lefolytatott tárgyalások során, hogy a hivatali személyek, bírók, jelentős felelősséget helyeznek az áldozatra az ellenük elkövetett erőszakért.

A NEE szakirodalom egyértelműen megállapítja, hogy az áldozathibáztatásnak, az erőszak relativizálásának és a szembesítésnek újra-traumatizáló hatása van az áldozatra nézve (Wirth, J. 2011; Spronz, J. 2016, Sándor, B. 2016) és az ilyen a hozzáállás és gyakorlat gyakran vezet az intézményi árulás traumájához (Platt, M. et al, 2009), a hatóságokba és az állami szervekbe vetett bizalom elvesztéséhez, és következésképpen az ilyen ügyek igazságszolgáltatási rendszerből való kihullásához.

Az Áldozatvédelmi Irányelv és számos más nemzetközi dokumentum alapján a NEE-ra adott hatékony válasz **kétoldali megközelítést** követel:

- (1) Az egyiknek középpontjában az elkövető áll (büntető- és egyéb bírósági joggyakorlat és eljárás),
- (2) a másik pedig az áldozatot és gyerekeit helyezi a középpontba (védelem, segítő szolgáltatások).

Míg a büntetőjogi, elkövetőre fókuszáló oldal esetén (még ha a rendszerszintű működésben alapvető problémák vannak is) tapasztalhatunk némi intézkedést, amikor a CSBE áldozatok és gyerekeik védelmére és az áldozatok számára szolgáltatások biztosítására kerül(ne) sor, a magyar rendszer látszólag komoly problémákkal rendelkezik. A kutatásból a következő **hiányosságok rajzolódnak ki az áldozatsegítés és -védelem** tekintetében:

- Nincs garantált áldozatsegítés a bírósági eljárás folyamán.
- Az áldozatok nincsenek tisztában a lehetséges biztonsági intézkedésekkel (pedig az EU Áldozatvédelmi Irányelv megköveteli ezek hozzáférhetőségét). Ez amellet, hogy eltántorítja őket az igazságszolgáltatástól és további jogi lépések megtételétől, megnehezíti az elkövetőjüktől való elmenekülést, az elkövető távoltartását és az erőszak megismétlődésének megakadályozását, és nem segíti elő az áldozatok biztonságát és védelmét.
- A hatóságok nem tájékoztatják az áldozatokat az állami áldozatsegítő szolgáltatásokról, ennek következtében az áldozatok ritkán kerülnek kapcsolatba a szolgáltatásokkal, ritkán kapnak hatékony, kézzelfogható támogatást, segítséget.
- Az áldozatok a legtöbb segítséget a civil szervezetektől kapják. Még ha elégedettek is a kapott segítséggel, problémaként jelenik meg, hogy a civil szervezetek nehezen elérhetőek és kevés kapacitással rendelkeznek.

Különösen a **szociális és gyermekvédelmi ellátórendszer, továbbá a kapcsolattartás szabályozása** tekintetében kiemelendők az alábbiak:

- Az ellátórendszerben dolgozó szakemberek többsége nem rendelkezik szakmai tudással a NEE-ről és az interjúalanyaink tapasztalatai alapján, gyakran inkább rontanak az áldozatok

helyzetén, minthogy javítanának rajta. Az, hogy a szakemberek tisztában legyenek a NEE társadalmi kontextusával, legyen tudásuk a nemek közötti egyenlőtlenségekről és a NEE természetéről, elengedhetetlen lenne ahhoz, hogy szakszerűen tudják támogatni az áldozatokat és a gyerekeket.

- A szociális és gyermekvédelmi intézmények az ügyek során a családokat egy egységként kezelik, azokat a családokat, ahol a CSBE jelen van, „diszfunkcionális családoknak” nevezik. Ez a megközelítés nem tesz különbséget a bántalmazó és a nem bántalmazó/bántalmazott családtagok/szülők között, egyenlő felelősséget rak mindkét szülőre a CSBE esetében, ami egy erősen áldozathibáztató attitűdről tesz tanúbizonyságot a NEE ügyekben, és szintén nem vezet sem az áldozatok, sem a gyerekek hatékony védelméhez.
- A gyermekkel való kapcsolattartás rendezésében illetékes szervek (bíróság, gyámhatóság) gyakran nem veszik figyelembe a CSBE-vel érintett esetekben az előzményeket, vagy döntésük szempontjából lényegtelennek nyilvánítják azokat, és rákényszerítik a gyerekeket (és így az anyákat) az elkövetővel való kapcsolattartásra. A „kényszerláthatás” (NANE-PATENT, 2014) körében nagyszámú bíróságot szabnak ki az anyával szemben, ha a kapcsolattartás nem valósul meg, függetlenül attól, hogy mi ennek az oka. Ez azt jelenti, hogy ezek az intézmények és maga a kapcsolattartás is kiszolgáltatja az áldozatokat az elkövetőnek: a zsarolás és további bántalmazás terepeivé és eszközeivé válnak a bántalmazó számára a válás után is. Mindeközben az Áldozatvédelmi Irányelv lényeges előírásokat tartalmaz a bűncselekmények áldozatainak megvédésére attól, hogy az elkövetővel kapcsolatba kelljen kerülniük (pl. 18. §, 19. §, 6(5). §). Magyarországon, még ha a büntető- vagy szabálysértési eljárások folyamán ennek megelőzésére sor is kerülne, az áldozatvédelem fenti elve láthatólag érvényét veszti abban a pillanatban, amikor szülői felügyelettel és kapcsolattartással kapcsolatos eljárások elindulnak.

5.b. Ajánlások

Magyarországon sürgős és jelentős állami, rendszerszintű lépésekre van szükség, hogy az intézmények megfelelően járjanak el a CSBE áldozatainak esetében, valódi támogatást és védelmet tudjanak nyújtani az áldozatoknak. A jogi szabályozás, az intézményi gyakorlat és az áldozatsegítő szolgáltatások fejlesztése terén egyaránt van teendő. Általánosságban egy *áldozatközpontú* megközelítés bevezetése elengedhetetlen a hatékony áldozatsegítés érdekében, a NEE áldozatai helyzetének figyelmen kívül hagyása vagy tovább rontása helyett. A fentiek alapján és az Áldozatvédelmi Irányelvben foglaltak érvényre juttatása és gyakorlati hasznosulása érdekében az alábbi főbb ajánlásokat fogalmazzuk meg:

- **Képzés.** A fentebb leírt szakmai hibák, mulasztások és hiányosságok kiküszöbölhetőek lennének, ha a szakemberek (pl. rendőrök, bírók, ügyészek, szociális munkások, gyermekvédelmi szakemberek) átfogó és megfelelő képzést kapnának a NEE-ről. A releváns szakmákra felkészítő oktatási intézmények tantervének (a jog, egészségügy, szociális munka, gyermekvédelem területén) is része kell, hogy legyen a megfelelő oktatás a NEE-ről mint társadalmi jelenségről. Javasoljuk, hogy a képzési tematika a témában tapasztalt, specializált civil szervezetek ismeretanyagát hasznosítva, velük konzultációban kerüljön kialakításra.
- **Szakma- és intézményközi tájékoztatási protokoll.** Az áldozatoknak alapvető joguk, hogy tájékoztatást kapjanak a jogaikról, és hogy az információt jól érthetően és könnyen értelmezhetően kapják meg. Ez elősegíti általános jogérvényesítésüket és a hatékony állami

működést és igazságszolgáltatást is. Az áldozatok számára és az áldozati jogok tekintetében szintúgy fontos, hogy célzott segítséget kapjanak, és hogy kapcsolatba kerüljenek az áldozatsegítő szolgáltatásokkal. Fontos lenne ezért egy olyan szakmaközi/intézményközi protokoll kidolgozása, amely rögzíti a különböző szereplők áldozatsegítéssel kapcsolatos kötelességeit, feladatait, és az eljárásrendet, s ezen belül biztosítja az áldozatok megfelelő tájékoztatását és a megfelelő segítséghez, szolgáltatáshoz való (tovább)irányítását.

- **Szakma- és intézményközi együttműködési protokoll.** Szakmaközi protokoll és eljárásrend bevezetése elengedhetetlen lenne annak érdekében, hogy a különböző szervek hatékonyan működjenek együtt a CSBE eseteknél, különös tekintettel a büntetőjogi és polgári peres eljárásokat tárgyaló bíróságok és a gyermekvédelmi, gyámügyi intézmények közötti kommunikációra és együttműködésre, megelőzendő az áldozatok és gyerekek kiszolgáltatását az elkövetőknek. Alapvető fontosságú, hogy a gyerekek jogainak és biztonságának figyelembe vétele prioritás legyen: az apa bántalmazó viselkedését kellő súllyal figyelembe kell venni a szülői felügyelet és kapcsolattartás rendezése kérdésében folyó minden eljárás során, ahogy a kiskorú veszélyeztetése esetén akkor is, ha “csak” az anyát bántalmazzák, hiszen a gyerek jóllétére ez is erősen negatív, traumatizáló befolyással van.
- **Bizonyítékok kezelésével kapcsolatos szabályok és gyakorlat egységesítése és átláthatóvá tétele.** Fontos lenne továbbá egy protokoll kifejlesztése a NEE ügyekben jellemzően beszerezhető bizonyítékok értékelése tekintetében, világossá téve, hogy mely bizonyíték-típusok, milyen jellegű bizonyítékok fogadhatók el a különböző NEE esettípusokban, és átfogóan alkalmazva a nyomozó hatóságok és a bíróságok, bírók gyakorlatában. Ez elkerülhetővé tenné, hogy a NEE eseteket azok bizonyíthatatlanságára hivatkozva utasítsák el, vagy hogy a bizonyítékok következtelen elbírálás alá essenek bíróról-bíróra saját belátás alapján.
- **Statisztika-gyűjtés, nyomonkövetés és utánpótlás.** A bűncselekményekkel és a NEE-vel kapcsolatban számos, Magyarországra is vonatkozó nemzetközi egyezmény előírja az adatgyűjtést. Annak érdekében, hogy nyomon követhető legyen, hogy hol hullanak ki az ügyek a rendszerből, és ezáltal lehetővé váljanak a hatékonyságot szolgáló, célzott fejlesztések, szükséges az adatgyűjtés és az ügyek utánpótlása, valamint ezen információk nyilvánossá tétele. A különböző esettípusokkal, különösen a családon belüli és párkapcsolati erőszakkal és a szexuális erőszakkal kapcsolatban szükséges volna átlátni, hogy hány eset jut valamilyen módon a hatóságok tudomására; ebből hány esetben történik feljelentés (magánindítványra vagy hivatalból), ebből hány esetben indul nyomozás; ebből hány esetben indul eljárás; ebből hány esetben történik vádemelés, ebből hány esetben születik jogerős ítélet; ebből hány esetben születik jogerős elmarasztaló ítélet; és mi a kiszabott szankció (különösképpen: felfüggesztett vagy letöltendő szabadságvesztés büntetés).
- **Távoltartás.**
 - Javasoljuk a távoltartás intézményének (ideiglenes megelőző távoltartás, megelőző távoltartás, büntetőeljárás távoltartás) széleskörű és egységes alkalmazását. A jelenlegi gyakorlatban, különösen az ideiglenes megelőző távoltartás tekintetében a nagymértékű területenkénti eltérések (Garai, R., 2019) azt mutatják, hogy a rendőrök nem kapnak átfogó iránymutatást ennek alkalmazására, és a távoltartás lehetőségének említése és az ideiglenes megelőző távoltartás felvetése azon múlik, hogy az áldozat mely területen él, és éppen melyik rendőr jár el az ügyében.

- **A „különleges bánásmódot igénylő személy” státusz megítélésének fejlesztése, a különleges bánásmódról szóló statisztikák vezetése és a különleges bánásmód alkalmazása.**
 - Javasoljuk a Be. törvény kiegészítését olyan módon, hogy a CSBE áldozatai a szexuális erőszak áldozataihoz és a kiskorú és fogyatékkal élő sértettekhez/tanúkhöz hasonlóan külön döntés nélkül is, automatikusan minősüljenek „különleges bánásmódot igénylő személyeknek”, s ezzel jogosultak lehessenek a jogszabályok által biztosított speciális intézkedésekre.
 - Javasoljuk, hogy a különleges bánásmódot igénylő személyek beazonosítására szolgáló jelenlegi adatlap (ld. 3. függelék) a túlzottan jogias nyelvezet helyett integráljon kérdéseket az adatlap korábbi, 64/2015. (XII. 12.) BM rendeletben foglalt verziójából, amelyben praktikusabb, az áldozat igényeinek beazonosítását hatékonyabban szolgáló kérdések szerepeltek (pl. fél-e az áldozat attól, hogy az elkövető ismét ártani fog-e neki), továbbá lényegesen könnyebben kitölthető volt az eljáró rendőr számára is..
 - Általánosságban is javasoljuk, hogy a NEE/CSBE áldozatai szükségleteinek felmérésére, illetve a különleges bánásmód biztosításához szükséges egyéni értékelésre, valamint az alkalmazandó intézkedések meghatározására vonatkozó szabályozás és gyakorlat kidolgozására, valamint a szakemberek megfelelő felkészítésére a NEE/CSBE témájában jártas civil szervezetekkel együttműködésben kerüljön sor.
 - Javasoljuk a különleges bánásmódot igénylő személy beazonosítását szolgáló adatlap átfogó használatát, valamint az adatlap helyes alkalmazására felkészítő specifikus képzést és útmutatást a hatósági munkatársak számára.
 - Javasoljuk a “különleges bánásmódot igénylő személy” státusz felismerését követően az ahhoz kapcsolódó intézkedéseket a gyakorlatban is alkalmazni; a szakma- és intézményközi kommunikációt e tekintetben is fejleszteni, hogy a valamely állami szereplő által felismert igényről a többi intézmény is értesüljön; valamint protokoll kialakítását a státuszhoz kapcsolódó jogok érvényesülésének garantálására minden érintett állami, intézményes résztvevő bevonásával.
 - Javasoljuk statisztikák vezetését és nyilvánossá tételét arról, hogy az összes bűncselekmény-áldozatból és tanúból hány került beazonosításra, mint különleges bánásmódot igénylő személy; mely hatóság azonosította be őket ekként és milyen körülmény és/vagy jellemző alapján; és az egyes ügyekben mely jogosultságok és különleges intézkedések kerültek alkalmazásra ennek fényében a különleges bánásmódot igénylő személyekként beazonosítottak irányába.
- **Állami szervek, intézmények és hivatali munkatársak átláthatóságának, számonkérhetőségének és felelősségre vonhatóságának biztosítása.**
 - A hatékonyság fejlesztése és ellenőrzése, és az átláthatóság érdekében szükségesnek tartjuk a fent említett adatgyűjtést és utánkövetést országos szinten, valamint a Irányelvet átültető többi országban is bevezetni, valamint
 - EU szinten szükségesnek tartjuk az Irányelv átültetésének és alkalmazásának számonkérésére a részes országok felől kézzelfogható beszámolási mechanizmusok kiépítését, különös tekintettel a különleges bánásmódra és a NEE esetekre. Az Irányelv alkalmazásának hatékonyságát növelendő a fentemlített adatok (feljelentési és eljárási statisztikák, különleges bánásmódra vonatkozó statisztikák, NEE statisztikák) és az ellenőrzésükre szolgáló dokumentumok

áttekintésére javasoljuk külön bizottság felállítását, mely kötelezi az államokat az adatszolgáltatásra, ellenőrzi azok hitelességét, és évente felméri az Irányelv alkalmazásának sikerességét.

- A fenti lépés híján javasoljuk, hogy az állam, amikor az Irányelv alapján az Európai Bizottság számára információt küld arról, hogy az áldozatok hogyan és milyen mértékben élhetnek az Irányelvben meghatározott jogokkal, külön szolgáltasson információkat a NEE/CSBE áldozataira vonatkozóan.
- Javasoljuk a bírók és egyéb rendészeti és igazságügyi munkatársak (pl. igazságügyi pszichológus szakértők) szakmai számonkérhetőségének és felelősségre vonhatóságának lehetővé tételét és fejlesztését mulasztás, az áldozat és gyerekei veszélyeztetése esetén. (Például abban az esetben, ha az elszenvedett további erőszak valamely igazságügyi munkatárs vagy bíró az előzményekből világosan kiolvasható kockázatokat figyelmen kívül hagyó szakvéleménye vagy döntése alapján előírt és kikényszerített kapcsolattartás következményeképpen valósul meg.)
- **Az áldozatok tájékoztatásának és a tájékoztatás módjának fejlesztése.**
 - Az áldozatok jogairól szóló általános tájékoztató anyagát javasoljuk nyilvánossá, interneten is könnyen elérhetővé tenni.
 - Az áldozatok jogairól szóló általános tájékoztató anyagon kívül indokoltnak tartjuk, hogy készüljenek célzott, kifejezetten a NEE/CSBE áldozatai számára kidolgozott tájékoztató anyagok, a témában aktív civil szervezetekkel együttműködve.
 - Az Irányelvvvel összhangban szükségesnek tartjuk, hogy az eljáró szerv megbizonyosodjon róla, az áldozat megértette az írásban és/vagy szóban neki elmondottakat; tudja, kivel kell felvennie a kapcsolatot, amennyiben további kérdése van, és ez olyan személy legyen, akinek az áldozat folyamatban lévő ügyéről tudomása van; és az áldozat kérésére a kapcsolattartó személy szolgáljon további felvilágosítással.
 - A CSBE áldozatainak joguk van hozzá és szükségük van rá, hogy segítséget kapjanak az ellenük elkövetett bűncselekmények feljelentésében, illetve megfelelő támogatást az eljárások során. Az eljáró intézményeknek, hatóságoknak fel kell hagyniuk azokkal a gyakorlatokkal, amik tovább rontják, és nem segítik a CSBE áldozatok helyzetét és el kell vetniük azokat a gyakorlatokat, amelyek áldozathibáztató attitűdöket tükröznek (pl. szembesítés, felszólítás az ügy privát megoldására).
 - A büntetőeljárásban részt vevő szervek bírósági és végrehajtó intézmények kötelesek biztonságos körülményeket teremteni az áldozatoknak, ennek részeként szisztematikusan tájékoztatást kell nyújtaniuk a távoltartás lehetőségéről, kötelesek az illetékes szervnél (rendőrség, bíróság) kezdeményezni a távoltartás elrendelését, illetve ha maguk ebben az illetékesek, elrendelni a távoltartást, amennyiben ennek feltételei fennállnak és az áldozat helyzete ezt megköveteli.
- **Az áldozati jogokkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos információ hozzáférhetővé tétele és széleskörű terjesztése.**
 - Szükségesnek tartjuk átfogó információs kampányok folytatását az Irányelvben foglalt jogok megismertetése érdekében.
 - Szükségesnek tartjuk áttekinthető és könnyen elérhető információ közzétételét a különböző állami és állami finanszírozásból támogatott, áldozatok számára hasznos

szolgáltatásokról, azok kapacitásairól és elérhetőségéről (titkos menedékházak esetében telefonos/elektronikus elérhetőségéről).

- **Az állami áldozatsegítő szolgálat és kapcsolódó intézmények és szolgáltatások fejlesztése.**
 - Az érintettek visszajelzése alapján szükségesnek tartjuk ezek fejlesztését és a kijelölt hivatalnokok számára képzés és iránymutatás biztosítását, kiemelten akkor, ha járási hivatalnokokként újonnan váltak az áldozatsegítés felelőseivé.
 - Az államilag biztosított jogi tanácsadást szolgáltató hivatalnokok és jogászok esetében kiemelten szükségesnek tartjuk a szakirányú képzést a NEE témakörében. A CSBE áldozatok számára elérhetővé kell tenni a szakmailag felkészült szociális áldozatsegítő szolgáltatásokat, amelyek képesek biztonságot és szakszerű, hatékony támogatást nyújtani nekik.
 - Az áldozatok szükségleteinek ellátása és igényeik kielégítése érdekében szükséges a témával foglalkozó civil szervezetek kapacitásainak bővítése, valamint állami oldalról működésük elnehezítésének elkerülése. Ehelyett hasznos volna szaktudásuk igénybevétele az államilag működtetett intézmények és szolgáltatások fejlesztése érdekében, vagy akár a szervezetek működésének elősegítése.

Ezek a sürgető lépések a NEE áldozatai helyzetének javítása érdekében összhangban vannak az Áldozatvédelmi Irányelv mellett a CEDAW és az Isztambuli Egyezmény előírásaival is. Ha az Irányelv és a CEDAW Egyezmény rendelkezéseit érvényre juttatnák a gyakorlatban, minden egyes ügyben, valamint az Isztambuli Egyezmény ratifikálásra kerülne Magyarországon, az már jelentős előrelépéseket foglalna magában a CSBE, illetve általában a NEE áldozatainak helyzetének javítása érdekében.

„Folyton úgy éreztem, hogy egyedül vagyok, és hogy egyedül kell végigcsinálnom az eljárást. Néhány helyről kaptam valamennyi támogatást, ami egy kicsit segített, de végül mindig egyedül maradsz. Megtanultam, hogy nem lehetnek elvárásaim a bíróság vagy a rendőrség felé, hogy nem fogják megérteni mi történik, és nem fognak megvédeni. Az elmúlt néhány napban fedeztem fel, hogy [az elkövető] megint a házam körül sétál, de tudtam, hogy nem számít – ha felhívom a rendőrséget, csak azt fogja nekik mondani, hogy csupán véletlenül sétált arrafelé, ők pedig hinni fognak neki.”

„[A szociális munkás] azt javasolta, vegyek paprika spray-t, és hogy amikor meglátom a férjemet, azonnal hívjak segítséget, ne sétáljak üres utcákon... ilyeneket. Segíteni próbált, de ő is bevallotta, hogy a rendszer és a megfelelő kompetenciák hiánya erősen korlátozza őket.”

„Amikor külföldre jöttem és egy áldozatsegítő szolgáltatáshoz fordultam azt mondták, hogy nekik az a legfontosabb, hogy megvédjenek engem. Elkezdtem sírni. Otthon soha senki nem mondott nekem ehhez hasonlót, egyszer sem, hat év alatt. Azt is mondták, hogy ha nem akar a gyerekem láthatásra menni, akkor nem kell rákényszerítenem. Senki nem fog megbüntetni.”

Bibliográfia

- Bancroft, L. (2015) *Mi jár a bántalmazó fejében? – Az erőszakos és uralkodni vágyó férfi*. Budapest: Háttér Kiadó.
- Bancroft, L., Silverman, J. G. és Ritchie, D. (2013) *Lehet-e jó apa a bántalmazó? A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyerek kapcsolatra*. Budapest: Háttér Kiadó.
- Buzawa, E., Buzawa, C. & Stark, E. (2012) *Responding to Domestic Violence: The Integration of Criminal Justice and Human Services*. (4th ed.) London: Sage.

- CEDAW. 2013. *Concluding observations on the combined seventh and eighth periodic reports of Hungary, adopted by the Committee at its fifty-fourth session* (11 February–1 March 2013). Elérhető: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/HUN/CO/7-8&Lang=En
- CECL and IALS. (2014). *Protecting victims' rights in the EU; the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial*. Elérhető: <http://www.victimprotection.eu/images/4.38-Comparative-Report.pdf>
- CoE / Council of Europe (2011). *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul*. Elérhető: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
- EIGE / European Institute for Gender Equality – Spurek, S. (2016). *An analysis of the Victims' Rights Directive from a gender perspective*. Vilnius: EIGE. Elérhető: http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0115698enn_0.pdf
- FRA / Fundamental Rights Agency. (2014). *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*. Vienna: FRA. Elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>
- Freyd, J. és Smith, C. (2013) Dangerous Safe Havens: Institutional Betrayal Exacerbates Sexual Trauma. *Journal of Traumatic Stress*. 2013(26), pp.119-124.
- Garai, R. 2019. A kapcsolati erőszak bűncselekményének elmúlt 5 éve: a joggyakorlat hibái és a jogerős ítéletek megoldásai. OKRI-NKE RTK BTI: *Családban marad? A hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények a legújabb empirikus kutatások tükrében*. 2019. február 22. (NKE RTK)
- Grubb, A. – Harrower, J. (2008). Attribution of blame in cases of rape: An analysis of participant gender, type of rape and perceived similarity to the victim. *Aggression and violent behavior*, 13(5), 396-405.
- Herman, J. L. (2011) *Trauma és gyógyulás – Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Budapest: Háttér Kiadó
- Hester, M. (2011). The three planet model: Towards an understanding of contradictions in approaches to women and children's safety in contexts of domestic violence. *British Journal of Social Work*. 41(5), 837-853.
- hooks, b. (2000). *Feminism is for Everybody*. Cambridge: South End Press.
- NANE Egyesület (2015). *Miért Marad? Családon belüli és párkapcsolati erőszak, hogy segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozásuk számára*. NANE Egyesület. Elérhető: http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/miert_marad_2015.pdf
- NANE-PATENT. (2014) *A kényszerláthatás*. Nők Joga honlap. Elérhető: <https://nokjoga.hu/segitoknek-donteshozoknak/parkapcsolati-eroszak-es-gyerekek/a-kenyszerlathatas>
- NANE-PATENT. (2018) *Az intézményi áruulás*. Nők Joga honlap. Elérhető: <https://nokjoga.hu/alapinformaciok/az-intezmenyi-arulas>
- Ochberg, F. (Ed.). (2013). *Post-traumatic therapy and victims of violence* (11th ed.). New York: Routledge.
- Platt, M., Barton, J., & Freyd, J. J. (2009). A betrayal trauma perspective on domestic violence. In: Stark, E. and Buzawa, E. S. (eds.) *Violence Against Women in Families and Relationships*. (Vol. 1. pp. 185-207.) Westport: Greenwood Press.
- Sándor, B. (2016). *Bíróságok monitorozása a párkapcsolati erőszakkal érintett esetek kezelésében*. Budapest: PATENT. Elérhető: http://www.patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/zarotanutmany_magy_webre.pdf
- Sally, F. G. (2000) Violence against women and the persistence of privacy. *Ohio State Law Journal*. 61(1), 1-87. Elérhető: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/70397/OSLJ_V61N1_0001.pdf
- Spronz, J. (2016) *A jog hálójában*. Budapest: PATENT Egyesület. Elérhető: https://www.patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/joghalojaban_webre.pdf
- Stark, E. (2007) *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*. New York: Oxford University Press.
- Stark, E. (2009) Rethinking Coercive Control. *Violence Against Women*. 15(12), 1509-1525.
- Stark, E. (2010) Do Violent Acts Equal Abuse? Resolving the Gender Parity/Asymmetry Dilemma. *Sex Roles*. 62(3-4), 201-211.
- UN / United Nations (2000) *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Tunisia: UN. Elérhető: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw27/tun3-4.pdf>
- Van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. New York: Penguin Books.
- Wirth, J. (szerk.) (2011). *Rendszerbe zárva: Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni erőszak eseteken Magyarországon?* Budapest: NANE-PATENT. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/11100/11159/11159.pdf>

Magyar jogszöveg források

1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőekkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98200010.TVR>
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.TV>
- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800015.NM>
1998. évi XIX. Törvény a büntetőeljárásról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800019.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0300125.TV>
2005. évi CXXXV. Törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500135.tv>
2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0900072.TV>
2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200002.TV>
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200100.TV>
- 64/2015. (XII. 12.) BM rendelet a rendőrség áldozatsegítő feladatairól. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500064.BM×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
2015. évi CLI. törvény a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi Irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500151.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
2015. évi CXXXIII. törvény egyes szociális és gyermekvédelmi tárgyú törvények módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500133.TV>
2016. évi XC. Törvény Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600090.tv>
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700090.TV&txtreferer=00000001.TXT>
2017. évi LXXVI. törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700076.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
- 2/2018. (I. 25.) ORFK utasítás a hozzátartozók közötti erőszak kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18U0002.ORF&txtreferer=00000001.TXT>
- 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárású cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800012.IM&txtreferer=00000001.TXT>

További kapcsolódó források, kiadványok, szórólapok

Nők Joga szórólap-sorozat – <http://nokjoga.hu/kiadvanyok-forrasok/szorolapok/a-nok-joga-szorolap-sorozat>
NANE szórólapok – <http://nane.hu/erintetteknek/kiadvanyok/>
Nők Joga honlap – www.nokjoga.hu

Párkapcsolati erőszak:

Bonino, L. Szil, P., Kuszing, G. (2006) *Hétköznapi hímsovinizmus. A párkapcsolati erőszak, amit még nem nevezünk annak*. Budapest: Habeas Corpus Munkacsoport – Stop Férfierőszak Projekt. Elérhető: http://www.stop-ferfieroszak.hu/sites/default/files/dokumentumok/hh_pdf_18466.pdf.

- Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (2014) *Nőkkel szembeni, nemi alapú erőszak – az Unió egészére kiterjedő felmérés*. Bécs: FRA. Elérhető : <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/fra-factsheet-violenceagainstwomen-hu.pdf>
- Haas, A. (2005) *A feleséged vagyok, nem a cseléded*. Budapest: Arsenicum.
- McMillan, D. (2009) *De hiszen azt mondja, hogy szeret! Vagy csak uralkodni akar?* Budapest: Nyitott Könyvműhely – Stop-férfierőszak Projekt.
- Szil, P. (2015). *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? A családon belüli erőszak: a férfiak felelőssége*. 2. kiadás Budapest: Habeas Corpus Munkacsoport – Stop Férfierőszak Projekt. Elérhető: http://www.stop-ferfieroszak.hu/sites/default/files/dokumentumok/miert_bantalmaz_pdf_75234.pdf.
- Tóth, O. (1999). *Erőszak a családban*. Budapest: Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés. Elérhető: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a396.pdf>
- Tóth, O. (2018) A nők elleni párkapcsolati erőszak Magyarországon. Az elmúlt húsz év kutatási eredményeinek összegzése. *Socio.hu*. 2018/4. Elérhető: https://socio.hu/uploads/files/2018_4/30_toth.pdf
- Winkler, Zs. és Wirth, J. (2015) *NŐK ELLENI ERŐSZAK* az adatok tükrében: FRA-népeség-bűnügyi statisztikák. Budapest: NANE. Elérhető: <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/nane-fra-nepesseg-enyubs-final-2014-w-w-2015jun19.pdf>
- Wirth, J., Spronz, J., és Kuszting, G. (2012). *Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre*. Budapest: NANE Egyesület – PATENT Egyesület. Elérhető: <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mu-fulltext.pdf>

Szexuális erőszak:

- NANE Egyesület. (2016) *A gyerekek elleni szexuális visszaélés, Tények, megelőzés, támogatás*. Budapest: NANE Egyesület. Elérhető: http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/0311_muszaj_kiadvany_web.pdf
- Horváth, É. (szerk.) (2016) *Szexuális erőszak. Információk áldozatoknak, túlélőknek és segítőknek*. Budapest: NANE Egyesület, KERET Koalíció, Tűzhely Füzetek. Elérhető: http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/0408_keret_kiadv%C3%A1ny_web.pdf

FÜGGELÉKEK

1. Függelék: A büntetőeljárásról szóló 2017. évi xc. törvény főbb rendelkezései a különleges bánásmódot igénylő személyekről

“XIV. FEJEZET

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD BIZTOSÍTÁSA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A különleges bánásmód megállapítása és általános szabályai

- 81. §** (1) A természetes személy sértett és a tanú különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján
- a) a megértésben, a megértetésben,
 - b) az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy
 - c) a büntetőeljárásban való hatékony részvételében akadályozott.
- (2) A különleges bánásmódot megalapozó körülmény különösen
- a) az érintett személy életkora,
 - b) az érintett személy szellemi, fizikai, egészségi állapota,
 - c) az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve
 - d) az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.
- (3) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság
- a) az érintett személlyel történő kapcsolatba kerüléstől kezdődően hivatalból, vagy az érintett indítványára vizsgálja, hogy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e,
 - b) a különleges bánásmód megállapításáról jogszabályban meghatározottak szerinti egyéni értékelés alapján dönt,

c) az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét, illetve védelmét biztosító intézkedéseket alkalmazhat, amelyekről az érintett személy indítványára vagy hivatalból dönt,

d) elrendelheti, hogy a különleges bánásmód megállapításának kezdeményezésével és vizsgálatával kapcsolatos ügyiratokat zártan kezeljék.

(4) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, illetve védelme érdekében a különleges bánásmódot megalapozó körülményeknek megfelelő, azokkal arányban álló intézkedést alkalmaz. Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak sérelmével.

(5) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság

a) a különleges bánásmód megállapításáról,

b) – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazásáról, és

c) a tanú különleges bánásmód megállapítása iránt előterjesztett indítványának elutasításáról határozat hozatala nélkül dönt.

(6) A nyomozó hatóság az (5) bekezdés c) pontja esetén az indítvány elutasításáról haladéktalanul tájékoztatja az ügyészséget.

(7) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a sértett különleges bánásmód megállapítása iránt előterjesztett indítványának elutasításáról határozatot hoz.

82. § Külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül

a) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy,

b) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, és az is, aki ilyennek minősülhet, valamint

c) a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje.

A különleges bánásmód visszautasítása

83. § (1) A különleges bánásmódot igénylő személy – megfelelő tájékoztatást követően – a különleges bánásmód megállapítását, illetve a különleges bánásmód körébe tartozó egyes intézkedéseket visszautasíthatja.

(2) A különleges bánásmódot igénylő személy az egyes eljárási cselekmények elvégzésére, illetve különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazására vonatkozó kötelező rendelkezéseket nem utasíthatja vissza.

A különleges bánásmód felülvizsgálata

84. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot megszüntetheti, ha a különleges bánásmódot megalapozó körülmények megváltozása folytán a különleges bánásmód feltételei nem állnak fenn.

(2) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmód megszüntetéséről

a) a sértett esetében határozatot hoz,

b) a tanú esetében határozat hozatala nélkül dönt.

(3) A nyomozó hatóság a (2) bekezdés b) pontja esetén haladéktalanul tájékoztatja az ügyészséget.

A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések

85. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire figyelemmel, lehetőség szerint az alábbi intézkedésekkel segíti elő:

a) biztosítja, hogy az érintett személy a különleges bánásmódot megalapozó körülményekből fakadó akadályok ellenére megfelelően gyakorolhassa az e törvényben meghatározott jogait, illetve teljesíthesse kötelezettségeit,

b) fokozott körültekintéssel jár el a kapcsolattartás során,

c) a büntetőeljárás lefolytatása során fokozott körültekintéssel jár el az érintett személy magánéletének kímélete érdekében,

d) fokozott védelemben részesíti az érintett személy különleges bánásmódot megalapozó körülményekkel összefüggő személyes adatait, így különösen az egészségügyi adatait,

e) elősegíti, hogy az érintett személy segítő közreműködését vehesse igénybe,

f) az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek figyelembevételével jár el, és az érintett személy részvételét igénylő egyes eljárási cselekményeket haladéktalanul folytatja le,

g) az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményt úgy készíti elő, hogy az megismétlés nélkül elvégezhető legyen,

h) biztosítja, hogy az érintett személy az eljárási cselekmény során, valamint az eljárási cselekmény helyszínén a büntetőeljárásban részt vevő más személlyel szükségtelenül ne találkozzon, különösen, ha a különleges bánásmódot e személyhez fűződő viszonya alapozza meg,

i) az eljárási cselekményt az erre szolgáló, vagy arra alkalmassá tett helyiségben végzi el, feltéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható,

j) kép- és hangfelvételt készíthet az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményről,

k) telekommunikációs eszköz útján biztosíthatja az érintett személy jelenlétét az eljárási cselekményen.

(2) A bíróság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete érdekében a tárgyalásról vagy annak meghatározott részéről a nyilvánosságot kizárhatja.

(3) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét biztosító egyéb, e törvény szerinti intézkedést is tehet.

86. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személyt védelemben részesíti,

a) ha a büntetőeljárásban történő részvételével összefüggésben élete, testi épsége, személyes szabadsága veszélyeztetett, illetve

b) hogy az e törvény szerinti jogait és kötelezettségeit megfélemlítés és befolyásolás nélkül gyakorolhassa, illetve teljesíthesse.

(2) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy védelme érdekében a 85. §-ban meghatározott intézkedések mellett:

a) telekommunikációs eszköz használata esetén elrendelheti az érintett személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai eszközzel történő torzítását,

b) eljárási cselekményről hang-, vagy kép- és hangfelvétel készítése esetén elrendelheti az érintett személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait technikai úton torzító másolat készítését,

c) az e törvényben foglaltak szerint korlátozhatja a terhelt, illetve a védő jelenléti jogát az eljárási cselekményen,

d) korlátozhatja az érintett személy részvételével zajló eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési jogát azzal, hogy kérdés feltevésének indítványozását teszi lehetővé,

e) mellőzheti a különleges bánásmódot igénylő tanú szembesítését,

f) hivatalból is elrendelheti az érintett személy személyes adatainak zárt kezelését,

g) kezdeményezheti az érintett személy vonatkozásában személyi védelem elrendelését,

h) az érintett személyt különösen védett tanúvá nyilváníthatja, illetve azt kezdeményezheti,

i) kezdeményezheti az érintett személy Védelmi Programban részvételére irányuló megállapodás megkötését.

(3) A különleges bánásmódot igénylő személy védelmét biztosító intézkedés alkalmazása esetén a különleges bánásmód megállapításának kezdeményezésével és vizsgálatával kapcsolatos ügyiratokat zártan kell kezelni.

A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések különös szabályai

87. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén

a) lehetőség szerint kép- és hangfelvételt készít,

b) elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen,

c) a büntetőeljárással összefüggésben biztosítja az Alaptörvényben, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett gyermek jogairól szóló egyezményben, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben és más törvényekben megfogalmazott, gyermeket megillető jogok hatékony érvényesülését.

(2) A tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható.

(3) A tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.

88. § (1) Tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén

a) az eljárási cselekmény elvégzésére csak akkor kerülhet sor, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható,

b) az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni, feltéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható,

c) ha ez az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti, a nyomozás során a nyomozó hatóság biztosítja, hogy az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze,

- d)* a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készít.
- (2) Tizennegyedik életévét be nem töltött tanú szembesítése nem rendelhető el.
- (3) A tizennegyedik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen.
- (4) Ha a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú kihallgatását a terhelt vagy a védő indítványozta, a tanú részvételét igénylő eljárási cselekményen a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság biztosíthatja az indítványt előterjesztő terhelt és védője személyes jelenlétét.
- 89. § (1) A 82. § c)** pontja alapján különleges bánásmódot igénylő sértett esetén a nyomozás során
- a)* a sértettet csak a vele azonos nemű személy hallgathatja ki, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró nyomozó hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell lennie, valamint
- b)* a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze.
- (2) A nyomozó hatóság az (1) bekezdés rendelkezéseitől eltérhet
- a)* a sértett indítványára vagy hozzájárulásával,
- b)* ha az eljárás eredményességének biztosítása ezt elkerülhetetlenné teszi.
- (3) A 82. § c) pontja alapján különleges bánásmódot igénylő sértett szembesítése csak a sértett hozzájárulásával rendelhető el.
- (4) Ha a 82. § c) pontja alapján különleges bánásmódot igénylő sértett a tizennyolcadik életévét nem töltötte be,
- a)* az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni, kivéve, ha az eljárási cselekmény ott nem hajtható végre, vagy a sértett jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, illetve védelme más módon is biztosítható,
- b)* a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készít,
- c)* a sértett részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen,
- d)* a telekommunikációs eszköz alkalmazása során biztosítani kell, hogy a sértett kizárólag az eljáró bírót, ügyészt vagy nyomozó hatóság tagját láthassa,
- e)* a vádemelés után a bíróság a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezheti el,
- f)* a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési joga korlátozott, csak indítványozhatják kérdés feltevését,
- g)* a nyilvánosságot ki kell zárni a tárgyalásnak arról a részéről, ahol a sértett részvétele az eljárási cselekményen kötelező.
- (5) Ha a 82. § c) pontja alapján különleges bánásmódot igénylő sértett a tizennegyedik életévét nem töltötte be, a sértett védelme érdekében a bíróság hivatalból vagy indítványra mellőzheti a sértett tanúként történő kihallgatását, ha a sértett kihallgatására a nyomozás során a (4) bekezdés *b)* pontjának megfelelően már sor került. Ebben az esetben a sértett nyomozás során tett tanúvallomása bizonyítási eszközként felhasználható.

Különösen védett tanú

- 90. § (1)** A bíróság az ügyészség indítványára különösen védett tanúvá nyilváníthatja a különleges bánásmódot igénylő tanút, ha
- a)* vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozik,
- b)* a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható, és
- c)* személyének, illetve tanúként történt kihallgatásának felfedése esetén, a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.
- (2) A bíróság különösen védett tanúvá nyilvánítást elrendelő határozata ellen nincs helye fellebbezésnek, az indítvány elutasítása ellen az ügyészség és a tanú jelenthet be fellebbezést.
- (3) A különösen védett tanúvá nyilvánítás indítványozásával kapcsolatos ügyiratokat az indítvány elbírálásáig az eljárás ügyiratai között zártan kell kezelni. Ha a bíróság a különösen védett tanúvá nyilvánítást elrendeli – e Fejezet eltérő rendelkezése hiányában – a különösen védett tanúvá nyilvánítás indítványozásával, a különösen védett tanúvá nyilvánítás előtt a tanú részvételével végzett eljárási cselekményekkel, és a különösen védett tanú részvételével végzett eljárási cselekményekkel kapcsolatos ügyiratokat az eljárás ügyiratai között zártan kell kezelni.
- 91. § (1)** A bíróság a különösen védett tanúvá nyilvánítást megszünteti
- a)* a különösen védett tanú indítványára,
- b)* hivatalból, vagy az ügyészség indítványára, ha a különösen védett tanúvá nyilvánítás feltételei nem állnak fenn vagy

c) hivatalból vagy a terhelt, a védő, illetve az ügyészség indítványára, ha a különösen védett tanú olyan magatartást tanúsít, amely a különösen védett tanú intézményével nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen.

(2) Az indítvány elutasítása, valamint a különösen védett tanúvá nyilvánítást az (1) bekezdés a) pontja alapján megszüntető határozat ellen nincs helye fellebbezésnek.

(3) A különösen védett tanúvá nyilvánítás megszüntetésével együtt a bíróság a különösen védett tanúvá nyilvánítással kapcsolatos ügyiratok zárt kezelését is megszünteti.

92. § (1) A vádemelés előtt a különösen védett tanú részvételét igénylő eljárási cselekményen kizárólag

a) az ügyész, a nyomozó hatóság tagja,

b) a jegyzőkönyvvezető, indokolt esetben a szakértő és a szaktanácsadó,

c) a különösen védett tanú segítője, és

d) az eljárási cselekménnyel szükségszerűen érintett más személy lehet jelen.

(2) A vádemelés után a bíróság a különösen védett tanú részvételét igénylő eljárási cselekményt elsősorban megkeresett bíróság vagy kiküldött bíró útján végzi el, amelyen a terhelt és a védő nem lehet jelen.

(3) Ha az nem jár a személye felfedésének veszélyével, a bíróság a különösen védett tanú jelenlétét az eljárási cselekményen telekommunikációs eszköz útján is biztosíthatja. Ebben az esetben a bíróság elrendeli a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai eszközzel történő torzítását, és a jelen lévő személyek kérdésfeltevési joga korlátozott, csupán indítványozhatják kérdés feltevést.

(4) A különösen védett tanú részvételét igénylő eljárási cselekmény végzése során is biztosítani kell, hogy a különösen védett tanú személye ne váljon megismerhetővé.

(5) A különösen védett tanú kihallgatása során fel kell tární és ellenőrizni kell a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát, és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hitelt érdemlőségét befolyásolhatják. Az így szerzett adatokat a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.

(6) Ha a különösen védett tanú jelenlétét a (3) bekezdés alapján telekommunikációs eszköz útján biztosítják, a tanú megtagadhatja a vallomást olyan adatra nézve, amelynek ismeretében személyazonosságára, lakcímére, értesítési címére, tényleges tartózkodási helyére lehet következtetni.

(7) A különösen védett tanú részvételét igénylő eljárási cselekményről írásbeli jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet zártan kell kezelni. A jegyzőkönyvről kivonatot kell készíteni.

(8) A jegyzőkönyvről készített kivonat a jelenlévők közül kizárólag a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság eljárási cselekményen jelen lévő tagjának nevét, a tanú különösen védetté nyilvánításának tényét és az eljárási cselekmény leírását tartalmazza. Ha a különösen védett tanú jelenlétét a bíróság a (3) bekezdés alapján telekommunikációs eszköz alkalmazása útján biztosítja, a jegyzőkönyvről készült kivonat az elkülönített helyszínen jelenlévők közül kizárólag a 123. § (1) bekezdés c) vagy d) pontjában meghatározott hatóság tagjának nevét, a tanú különösen védetté nyilvánításának tényét és az eljárási cselekmény leírását tartalmazza.

(9) Az eljáró bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság tagja gondoskodik arról, hogy a különösen védett tanú személyére, lakcímére, értesítési címére, tényleges tartózkodási helyére az eljárási cselekmény végzése, illetve az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyv kivonata alapján ne lehessen következtetni.

93. § Ha az ügyészség különösen védett tanú vallomását vagy a részvételével végzett más eljárási cselekmény eredményét kívánja bizonyítási eszközként felhasználni, a bíróság figyelmezteti a terheltet és védőjét, hogy

a) a különösen védett tanúvá nyilvánítás megszüntetését kizárólag a 91. § (1) bekezdés c) pontja esetén indítványozhatják,

b) a különösen védett tanúhoz kérdések feltevést indítványozhatják, azonban a kérdések nem irányulhatnak a különösen védett tanú személyének és tényleges tartózkodási helyének felfedésére.

Személyi védelem

94. § (1) Az eljáró bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság hivatalból vagy a különleges bánásmódot igénylő személy indítványára kezdeményezheti, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy, illetve rá tekintettel más személy jogszabályban meghatározott személyi védelemben részesüljön.

(2) A bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság az indítvány előterjesztésétől számított nyolc napon belül dönt a kezdeményezés tárgyában. A személyi védelem kezdeményezése ellen nincs helye jogorvoslatnak. Az indítvány elutasítása ellen az indítvány előterjesztője élhet jogorvoslattal.

(3) A személyi védelemre vonatkozó ügyiratokat, az indítvány, az azt elutasító határozat, valamint a személyi védelem elrendelése és megszüntetése tárgyában hozott döntés kivételével zártan kell kezelni.

A Védelmi Programban való részvétel

95. § (1) A jogszabályban meghatározott Védelmi Programban történő részvételre irányuló megállapodás megkötését az eljáró bíróság, az ügyészség és az ügyészség egyetértésével a nyomozó hatóság – a különleges bánásmódot igénylő személy hozzájárulásával – hivatalból vagy a különleges bánásmódot igénylő személy indítványára kezdeményezheti.

(2) A bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság az indítvány előterjesztésétől számított három napon belül dönt a kezdeményezés tárgyában. A döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak.

(3) A Védelmi Programban részt vevő személyek büntetőeljárás jogait és kötelezettségeit a Védelmi Programban való részvétel nem érinti. A Védelmi Programban részt vevő személy esetén e törvény rendelkezéseit a következő eltérésekkel kell alkalmazni:

- a) a Védelmi Programban történő részvétellel kapcsolatos minden ügyiratot zártan kell kezelni,
- b) a Védelmi Programban részt vevő személyt a védelmet ellátó szerv útján kell idézni, illetve értesíteni, az ilyen személy részére kézbesítendő ügyiratot csak a védelmet ellátó szerv útján lehet kézbesíteni,
- c) a Védelmi Programban részt vevő személy a büntetőeljárásban az eredeti természetes személyazonosító adatait közli, a lakcímének, értesítési címének, illetve a tényleges tartózkodási helyének közlése helyett a védelmet ellátó szerv címét jelöli meg,
- d) a Védelmi Programban részt vevő személy személyes adatait zártan kell kezelni,
- e) a Védelmi Programban részt vevő személy zártan kezelt személyes adatait és az ilyen adatait tartalmazó ügyiratokat csak az ismerheti meg, illetve arról csak annak adható felvilágosítás, akinek a részére a védelmet ellátó szerv ezt engedélyezte,
- f) a Védelmi Programban részt vevő személy megjelenésével, illetve közreműködésével felmerült költség nem bűnügyi költség,
- g) a Védelmi Programban részt vevő személy védelmét ellátó személy minden eljárási cselekményen jelen lehet, ahol a védett személy jelen van,
- h) a Védelmi Programban részt vevő személy megtagadhatja a vallomást olyan adatra nézve, amelynek ismeretében az új személyazonosságára, az új lakcímére, értesítési címére, illetve tényleges tartózkodási helyére lehet következtetni.

Egyes intézkedésekkel érintett más személyek

96. § (1) A bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a terhelt jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése érdekében a 85. § (1) bekezdésében meghatározott intézkedéseket alkalmazhatja, ha a terhelt

- a) a tizennyolcadik életévét nem töltötte be,
- b) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, vagy ilyennek minősülhet, vagy
- c) büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonyára tekintettel az indokolt.

(2) A bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelt jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése érdekében a 87. § (1) és (2) bekezdését megfelelően alkalmazza.

(3) Ha a terhelt a tizennegyedik életévét nem töltötte be, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a terhelt jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése érdekében

- a) a 88. § (1) bekezdés d) pontjának rendelkezését alkalmazza,
 - b) a terhelt szembesítését csak a hozzájárulásával rendelheti el.
- (4) Ha a személyi védelem alkalmazásának feltételei
- a) a sértett vagy a tanú segítőtje,
 - b) a terhelt, a védő, a szakértő, a szaktanácsadó, a vagyoni érdekelt, ezek segítőtje,
- vagy a felsoroltak valamelyikére tekintettel más személy vonatkozásában fennállnak, a 94. § rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.

(5) Ha a Védelmi Programban történő részvétel feltételei a terhelt vonatkozásában állnak fenn, a 95. § rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.

(6) A (4) és (5) bekezdés esetén az érintett védelme érdekében a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a 85. §-ban meghatározott intézkedéseket alkalmazhatja. (...)⁴⁵

⁴⁵ http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=202672.362572

2. Függelék: Az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 12/2018. (vi. 12.) IM rendelet szabályai a különleges bánásmód biztosításáról

“II. FEJEZET

A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD BIZTOSÍTÁSA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

1. A különleges bánásmódot megalapozó körülmények figyelemmel kísérése

7. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a sértettel vagy a tanúval történő első kapcsolatba kerüléstől kezdve figyelemmel kíséri a különleges bánásmódot megalapozó körülmények fennállását.

(2) Első kapcsolatba kerülésnek kell tekinteni különösen az idézés, illetve az értesítés kibocsátását, a bűncselekmény helyszínén vagy más helyszínen történő kapcsolatfelvételt, a sértettet vagy a tanút érintő egyéb intézkedést, eljárási cselekményt, valamint a sértett által tett feljelentést.

(3) A különleges bánásmódot megalapozó körülményeket és azok változását abban az esetben is figyelemmel kell kísérni, ha

- a) a sértettel vagy a tanúval történő első kapcsolatba kerüléskor erre utaló adat nem merült fel,
- b) a különleges bánásmód megállapítására irányuló indítványt a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság korábban elutasította, vagy
- c) a különleges bánásmód megállapítását a sértett vagy a tanú visszautasította.

2. Az egyéni értékelés

8. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság egyéni értékelést végez

- a) a különleges bánásmód megállapítása érdekében, ha
 - aa) a sértett, a tanú vagy ezek segítőtje erre irányuló indítványt terjesztett elő,
 - ab) a különleges bánásmódot megalapozó körülmény hivatalos eljárása során jut a tudomására, ideértve a büntetőeljárásban részt vevő személy által tett nyilatkozatot vagy az általa nyújtott tájékoztatást is, valamint
- b) a különleges bánásmód körébe tartozó, a különleges bánásmódot igénylő személy körülményeihez igazodó, szükséges és arányos intézkedések meghatározása érdekében.

(2) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a Be. 82. §-a szerinti esetekben akkor végez egyéni értékelést, ha az ott meghatározottakon kívül egyéb különleges bánásmódot megalapozó körülmény jut a tudomására, illetve az (1) bekezdés b) pontjában foglaltak miatt szükségesnek tartja.

(3) Ha a rendelkezésre álló adatok alapján az egyéni értékelést megelőzően is megállapítható, hogy a különleges bánásmód megállapításának feltételei fennállnak, a sértettel, illetve tanúval történő első kapcsolatfelvétel, valamint az egyéni értékelést megelőző eljárási cselekmény előkészítése során lehetőség szerint ennek figyelembevételével kell eljárni, illetve haladéktalanul intézkedni kell a Be. 86. §-a szerinti védelmi intézkedések alkalmazása érdekében.

(4) Nem kell egyéni értékelést végezni, ha a sértett vagy a tanú a különleges bánásmód megállapítására irányuló indítványát visszavonja, és egyéb, különleges bánásmódot megalapozó körülmény nem merült fel.

9. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az egyéni értékelést – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – a sértett vagy a tanú személyes jelenlétét igénylő eljárási cselekményt közvetlenül megelőzően vagy közvetlenül azt követően végzi el. Indokolt esetben az egyéni értékelés elvégzése érdekében az eljárási cselekmény megszakítható.

(2) Ha a sértett vagy a tanú kíméletét és megfelelő tájékoztatásának lehetőségét biztosító, az egyéni értékelés elvégzéséhez szükséges körülmények adottak, az egyéni értékelés az (1) bekezdéstől eltérő módon, illetve helyszínen is elvégezhető.

(3) Az egyéni értékelést a sértett vagy a tanú indítványához, illetve a különleges bánásmódot megalapozó körülményekhez igazodóan, a szükséges mértékben kell elvégezni.

(4) A nyomozó hatóság az egyéni értékelést az 1. melléklet szerinti adatlap felhasználásával végzi.

(5) Az egyéni értékelés során a sértettet és a tanút megfelelően tájékoztatni kell

- a) a különleges bánásmód megállapításának következményeiről, valamint a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekről,
- b) arról, hogy a különleges bánásmód megállapítását vagy a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedést visszautasíthatja,
- c) arról, hogy a válaszadás nem kötelező, annak hiányában a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmód megállapításáról és a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekről a rendelkezésre álló adatok alapján dönt.

(6) A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság – a sértett indítványának elutasítása esetén a határozat kézbesítésével – tájékoztatja a sértettet vagy a tanút, ha az egyéni értékelés alapján azt állapítja meg, hogy nem minősül különleges bánásmódot igénylő személynek.

3. A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések

10. § (1) A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedéseket

- a)* az egyéni értékelés alapján,
- b)* a különleges bánásmódot igénylő személy álláspontjának megismerését követően, indokolt esetben a vele történt egyeztetés alapján, és
- c)* a különleges bánásmódot megalapozó körülményeknek megfelelő, azokkal arányban álló módon kell meghatározni.

(2) A különleges bánásmódot igénylő személy kímélete, illetve védelme érdekében – a Be. alapján kötelező intézkedések mellett – egyidejűleg több, különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés is alkalmazható.

(3) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság – ha törvény eltérően nem rendelkezik – határozat hozatala nélkül dönt a különleges bánásmódot igénylő személynek a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedéssel kapcsolatos indítványáról.

(4) A különleges bánásmódot igénylő személyt tájékoztatni kell a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazásáról való döntésről, illetve a tervezett intézkedésekről.

(5) A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedést a különleges bánásmódot igénylő személlyel együttműködve kell végrehajtani, ennek érdekében a különleges bánásmódot igénylő személlyel egyeztetés kezdeményezhető.

4. A különleges bánásmód felülvizsgálata

11. § (1) A különleges bánásmód megállapítását követően hivatalból, valamint a különleges bánásmódot igénylő személy vagy segítőtje indítványa alapján folyamatosan figyelemmel kell kísérni

- a)* az egyéni értékelés során megállapított körülményeket és
- b)* a különleges bánásmódot megalapozó egyéb körülmények esetleges felmerülését.

(2) A különleges bánásmódot megalapozó körülmények változása vagy egyéb körülmények felmerülése esetén az egyéni értékelést felül kell vizsgálni. Ennek érdekében szükség esetén a különleges bánásmódot igénylő személlyel egyeztetés kezdeményezhető.

(3) Az egyéni értékelés felülvizsgálata során

- a)* a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések alkalmazását, alkalmazásának szükségességét, visszautasítását, valamint
- b)* a különleges bánásmód körébe tartozó esetleges további intézkedések alkalmazásának indokoltságát is felül kell vizsgálni.

(4) A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedéseket érintő változás esetén a 10. §-t kell megfelelően alkalmazni.

(5) A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása a különleges bánásmódot igénylő személy hozzájárulásával ismételtelen elrendelhető, ha azt korábban visszautasította.

(6) Ha az egyéni értékelés felülvizsgálata alapján a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot megszünteti, erről – a sértett esetén a határozat kézbesítésével – tájékoztatja a sértettet vagy a tanút.

5. A különleges bánásmód visszautasítása

12. § (1) A különleges bánásmód megállapításának visszautasítása esetén a különleges bánásmódot igénylő személyt tájékoztatni kell arról, hogy

a) a Be. 82. §-ában meghatározott esetekben a különleges bánásmód visszautasításának nincs helye, azonban a különleges bánásmód körébe tartozó egyes intézkedések alkalmazását visszautasíthatja, ha az nem a Be. kötelező rendelkezésén alapul,

b) a visszautasítást követően – az *a)* pontban meghatározottak kivételével – különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazásának nincs helye,

c) a visszautasítást követően a különleges bánásmód megállapítását indítványozhatja.

(2) A különleges bánásmód körébe tartozó egyes intézkedések visszautasítása esetén a különleges bánásmódot igénylő személyt tájékoztatni kell arról, hogy

a) a Be. kötelező rendelkezésén alapuló intézkedés visszautasításának nincs helye,

- b) ha olyan intézkedés visszautasítását kezdeményezi, amely a különösen védett tanú, a személyi védelem vagy a Védelmi Program esetén alkalmazandó kötelező intézkedés, az intézkedés visszautasításra csak akkor kerülhet sor, ha a különösen védett tanúvá nyilvánítást, a személyi védelmet vagy a Védelmi Programot megszüntetik,
- c) az intézkedés visszautasítását követően a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedést indítványozhatja.

6. A különleges bánásmód biztosításával kapcsolatos tájékoztatás és adatok rögzítése

13. § (1) A különleges bánásmód biztosításával kapcsolatos tájékoztatás megtörténtének igazolására alkalmas iratokat az ügyiratok között kell kezelni.

(2) Az egyéni értékelésre, a különleges bánásmódot megalapozó körülmények változására, valamint a különleges bánásmód megállapításával, megszüntetésével, illetve a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekkel kapcsolatos döntésekre vonatkozó adatokat az ügyiratok között rögzíteni kell.

(3) A nyomozó hatóság a (2) bekezdésben meghatározott adatokat az 1. melléklet szerinti adatlapon folyamatosan, a változásokat nyomon követhető módon rögzíti.

7. A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekkel érintett más személyek

14. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a Be. 96. §-a alkalmazása során a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekről hivatalból vagy az érintett, illetve segítője indítványa alapján dönt.

(2) A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedések meghatározása érdekében egyéni értékelés végezhető, az érintettel egyeztetés kezdeményezhető.

(3) A nyomozó hatóság a Be. 96. §-a alkalmazása során a 13. § (2) bekezdésében meghatározott adatokat – indokolt esetben az 1. melléklet szerinti adatlapon – folyamatosan, a változásokat nyomon követhető módon rögzíti.

(4) A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekkel érintett más személyek vonatkozásában a 10–11. § rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.

(...)

3. Függelék: 1. melléklet a 12/2018. (VI. 12.) IM rendelethez

Adatlap a különleges bánásmód biztosításhoz

1. Az egyéni értékeléssel, illetve annak felülvizsgálatával kapcsolatos adatok
 - 1.1. Az eljáró szervre vonatkozó adatok
 - 1.1.1. Az eljáró szerv megnevezése:
 - 1.1.2. Ügyszám:
 - 1.1.3. Az egyéni értékelést végző személy neve, beosztása:
 - 1.1.4. Az egyéni értékelés helye, ideje:
 - 1.2. Az értékelt személyre vonatkozó adatok
 - 1.2.1. Neve:
 - 1.2.2. Neme:
 - 1.2.3. Születési dátuma / bevallott kora:
 - 1.2.4. Elérhetőségei
 - 1.2.4.1. Címe:
 - 1.2.4.2. E-mail-címe:
 - 1.2.4.3. Telefonszáma:
 - 1.2.4.4. Kapcsolattartó személy, egyéb segítő:
 - 1.3. Az egyéni értékelés során adott tájékoztatás adatai:
2. A Be. 82. §-a alapján különleges bánásmódot igénylő személyekkel kapcsolatos adatok
 - 2.1. Az értékelt személy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy:
 - 2.2. Az értékelt személy fogyatékos személy vagy annak minősülhet:
 - 2.3. Az értékelt személy a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje:
3. A különleges bánásmódot megalapozó körülményekre és azok változására vonatkozó adatok
 - 3.1. Az értékelt személy jogai gyakorlását, kötelezettségei teljesítését akadályozó körülmények
 - 3.1.1. Az értékelt személy a megértésben, megértetésben akadályozott, ennek oka, jellege:

- 3.1.2. Az értékelt személy az eljárási cselekmény helyszínének megközelítésében akadályozott, ennek oka, jellege:
- 3.1.3. Az értékelt személy az eljárási cselekményen való részvételében akadályozott (akadályozó körülmények különösen: egészségügyi ok, iskolai kötelezettség, más személyt érintő gondozási kötelezettsége), ennek oka, jellege:
- 3.1.4. Egyéb akadályozó körülmény esetén az akadályozottság oka, jellege:
- 3.2. Az értékelt személy kíméletét alátámasztó körülmények
 - 3.2.1. Az értékelt személy olyan (különösen kirívóan erőszakos, személy elleni) cselekmény sértettje, közvetlen tanúja, amely számára jelentős megrázkódtatást jelentett, ennek leírása:
 - 3.2.2. Az érintett személynek más személyhez fűződő viszonyára tekintettel, e személlyel való kapcsolatba kerülését kerülni kell (különösen: közöttük közvetlenül vagy közvetve fennálló személyes kapcsolat jellege, korábbi konfliktus, a büntetőeljárással összefüggő konfliktus), ennek leírása, az érintett személy megjelölése:
 - 3.2.3. Az értékelt személy kíméletét megalapozó egyéb körülmények:
- 3.3. Az értékelt személy védelmének szükségességét megalapozó körülmények
 - 3.3.1. Az értékelt személy büntetőeljárás részvételével kapcsolatban fenyegetés merült fel, erőszak, befolyásolási kísérlet történt, ennek leírása:
 - 3.3.2. Az értékelt személy büntetőeljárás részvételétől függetlenül, vagy más büntetőeljáráshoz kapcsolódóan korábban fenyegetés merült fel, erőszak, befolyásolási kísérlet történt, ennek leírása:
 - 3.3.3. Az értékelt személy büntetőeljárás részvételével kapcsolatban fenyegetés, erőszak, befolyásolási kísérlet veszélyére utaló adatok (így különösen az értékelt személy eljárási minősége, közreműködésének tartalma, büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya), ennek leírása:
- 4. A különleges bánásmód megállapításával kapcsolatos adatok
 - 4.1. A különleges bánásmód megállapításával kapcsolatos döntés adatai:
 - 4.2. A különleges bánásmód megállapításával kapcsolatos döntésről adott tájékoztatás adatai:
 - 4.3. A különleges bánásmód megállapítása visszautasításának és az ezzel kapcsolatos tájékoztatás adatai:
- 5. A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekkel kapcsolatos adatok
A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazásáról való döntés, az intézkedések, az intézkedésekkel kapcsolatos tájékoztatások és az egyes intézkedések visszautasításának adatai:
- 6. Ügyiratok zárt kezelésének elrendelésével kapcsolatos adatok
 - 6.1. A különleges bánásmódot igénylő személy védelmét biztosító intézkedés elrendelése miatt a különleges bánásmóddal kapcsolatos ügyiratok zárt kezelése kötelező:
 - 6.2. A különleges bánásmóddal kapcsolatos ügyiratok zárt kezelését egyéb okból elrendelték:
- 7. A különleges bánásmód megszüntetésével kapcsolatos adatok
 - 7.1. A különleges bánásmód megszüntetéséről való döntés adatai:
 - 7.2. A különleges bánásmód megszüntetésével kapcsolatos tájékoztatás adatai:”